

Komparativní analýza legislativního zakotvení pěstounské péče ve vybraných zemích

Bc. Magda Žerníčková

Diplomová práce
2023

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Magda Žerníčková**
Osobní číslo: **H20116**
Studijní program: **N0111A190013 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Komparativní analýza legislativního zakotvení pěstounské péče ve vybraných zemích**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti právní ochrany dětí, náhradní rodinné péče a výkonu pěstounské péče.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou komparativní analýzy.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

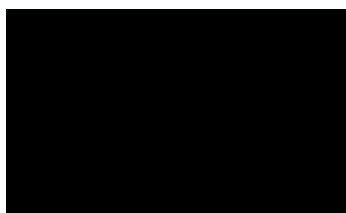
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

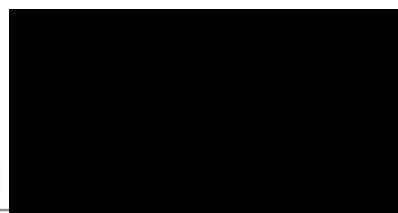
- CHRÁSKA, Miroslav, 2007. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
KRAUS, Blahoslav, 2008. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.
MATĚJČEK Zdeněk, a kol., 2002. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.
NOVÁK, Ondřej, a kol., 2013. Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s. ISBN 978-80-87455-15-9.
NOVOTNÁ, Věra, 2016. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. Olomouc: ANAG. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7554-022-5.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Jana Martincová, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **10. ledna 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **21. dubna 2023**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 10. ledna 2023

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

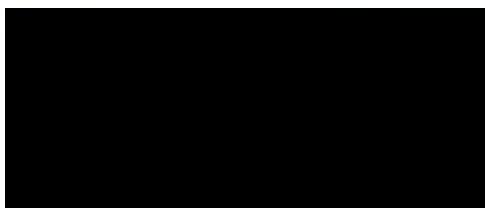
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ^{1/};
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ^{2/};
- podle § 60 ^{3/} odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ^{3/} odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně19.4.2023

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být ičz nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, úpisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3.

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo.

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněným zájmem školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřená na komparativní analýzu legislativního zakotvení pěstounské péče ve vybraných zemích. Teoretická část definuje pěstounskou péči a popisuje společná témata se sociální pedagogikou. Cílem práce je srovnání legislativních systémů pěstounské péče, počtu dětí svěřených do pěstounské péče ve vybraných zemích a změnu počtu pěstounů v České republice v závislosti na novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně.

Klíčová slova: legislativa, náhradní rodinná péče, pěstounská péče, Česká republika, Slovensko, Lotyšsko

ABSTRACT

The diploma thesis is focused on a comparative analysis of the legislative anchoring of foster care in selected countries. The theoretical part defines foster care and describes common topics with social pedagogy. The aim of the thesis is to compare the legislative systems of foster care, the number of children entrusted to foster care in selected countries and the change in the number of foster parents in the Czech Republic depending on the amendment of Act No. 359/1999 Coll., on social-legal protection.

Keywords: legislation, substitute family care, foster care, Czech Republic, Slovakia, Latvia

Děkuji především paní Mgr. Janě Martinové, Ph.D. MBA, za odborné vedení, cenné rady a pomoc při zpracování této diplomové práce.

Ráda bych poděkovala i své rodině a přátelům, kteří mi byli podporou a neopustili mě při psaní této práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA.....	13
1.1 VÝCHODISKA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	13
1.1.1 Rodina a komunikace	14
1.2 SOCIÁLNÍ POLITIKA A NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	15
1.3 LIMITY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	18
1.3.1 Reprodukce trvalosti sociální nerovnost	18
1.3.2 Příbuzenská pěstounská péče	19
1.3.3 Čertovo kopyto sociálního státu.....	21
1.4 NÁHRADNÍ RODINA JAKO RODINA TERAPEUTICKÁ.....	21
1.4.1 Ústavní péče a deprivace.....	21
1.4.2 Základní psychické potřeby	25
2 LEGISLATIVNÍ ZAKOTVENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE VE VYBRANÝCH ZEMÍCH	27
2.1 LEGISLATIVNÍ ZAKOTVENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČR.....	27
2.1.1 Pěstounská péče	29
2.1.2 Práva a povinnosti pěstouna.....	30
2.1.3 Vznik a zánik pěstounské péče	31
2.1.4 Finanční zajištění	32
2.2 LEGISLATIVA PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA SLOVENSKU.....	34
2.3 LEGISLATIVA PĚSTOUNSKÉ PÉČE V LOTYŠSKU	38
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	42
3 METODOLOGIE.....	43
3.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU.....	43
3.1.1 Proč dávky pěstounské péče.....	43
3.1.2 Proč Česká republika, Slovensko a Lotyšsko	44
3.1.3 Proč novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, s účinností od 1. 1. 2022	44
3.2 CÍL VÝZKUMU	45
3.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	45
3.4 METODA VÝZKUMU.....	46
3.5 PŘEDVÝZKUM	47
3.6 STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH ZEMÍ.....	48

4	KOMPARACE LEGISLATIVNÍCH SYSTÉMŮ VYBRANÝCH ZEMÍ.....	49
4.1	KOMPARACE SYSTÉMŮ Z HLEDISKA SPOLEČNÝCH A ODLIŠNÝCH ZNAKŮ V OBLASTI FORMY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	49
4.2	KOMPARACE SYSTÉMŮ Z HLEDISKA SPOLEČNÝCH A ODLIŠNÝCH ZNAKŮ V OBLASTI NÁROKU NA DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE A V OBLASTI FINANČNÍ PODPORY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	51
4.3	KOMPARACE POČTU DĚTÍ SVĚŘENÝCH DO PĚSTOUNSKÉ PÉČE V JEDNOTLIVÝCH ZEMÍCH.....	60
4.4	KOMPARACE POČTU PĚSTOUNŮ V ČESKÉ REPUBLICE V ZÁVISLOSTI NA NOVELIZACI ZÁKONA Č. 359/1999, O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ, PLATNÉ K 1. 1. 2018 A NOVELIZACI ZÁKONA Č. 359/1999, O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ, PLATNÉ K 1. 1. 2022.....	61
4.4.1	Novelizace s účinností od 1. 1. 2018.....	62
4.4.2	Novelizace s účinností od 1. 1. 2022.....	63
5	SHRNUTÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ.....	69
5.1	PODOBNÉ A ROZDÍLNÉ ZNAKY V OBLASTI FORMY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	69
5.2	PODOBNÉ A ROZDÍLNÉ ZNAKY V OBLASTI NÁROKU NA DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE A FINANČNÍ PODPORY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	72
5.3	POROVNÁNÍ POČTU DĚTÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI V JEDNOTLIVÝCH ZEMÍCH	75
5.4	POROVNÁNÍ POČTU ŽADATELŮ O PĚSTOUNSKOU PÉČI, PĚSTOUNŮ A DĚTÍ UMÍSTĚNÝCH DO PĚSTOUNSKÉ NEBO ÚSTAVNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE V ZÁVISLOSTI NA NOVELIZACI ZÁKONA Č. 359/1999 SB., O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ, PLATNÉ K 1. 1. 2018 A NOVELIZACI PLATNÉ K 1. 1. 2022.....	79
5.4.1	Počet podaných žádostí o zprostředkování pěstounské péče a počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče nebo osobní péče poručníka – celkem k 31. 12. sledovaného roku.....	79
5.4.2	Počet podaných žádostí o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu a počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu – celkem k 31. 12. sledovaného roku.....	81
5.4.3	Počet dětí v pěstounské péči nebo osobní péči poručníka, počet dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu a počet dětí umístěných v náhradní péči zařízení pro péči - celkem k 31. 12. sledovaného roku	84
5.5	KOMENTÁŘ AUTORA	87
5.6	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	88
5.7	OMEZENÍ VÝZKUMU	91
	ZÁVĚR	93
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	96
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	101
	SEZNAM TABULEK.....	102
	SEZNAM GRAFŮ	103

ÚVOD

Výchova dětí a péče o jejich příznivý vývoj je především právem a povinností obou rodičů. Ne všichni rodiče se však chtějí, nebo mohou o své děti starat. V situacích, kdy děti nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve vlastní rodině, je třeba hledat optimální formu náhradní péče. Úkolem sociální politiky státu je poté tuto náhradní formu rodinné péče podporovat a rozvíjet.

V případě, že se biologická rodina nemůže postarat o dítě, je pro něj vhodnějším řešením náhradní rodinná péče než umístění v ústavním zařízení. Navíc je to varianta pro stát finančně výhodnější¹. Je tedy v souladu s obecnými trendy i sociální politikou státu podporovat rozvoj náhradní rodinné péče, a to jak v oblasti finanční, tak v oblasti služeb pro pěstounské rodiny a jim svěřené děti.(MPSV, 2020)

Dle tiskové zprávy k návrhu novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, z roku 2021, Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky uvádí, že ale počet pěstounů v České republice stále klesá.(Zdravé zprávy, 2022) I dle Aliance náhradních rodin ČR je znatelný pokles počtu přechodných pěstounů a mnoho přechodných pěstounů avizovalo ukončení činnosti. Důvodem bylo velmi nízké finanční ohodnocení, které přechodné pěstouny dostávalo čím dál častěji do existenčních potíží. (Krejčíková, 2021)

Dále v roce 2022 došlo v České republice k vysoké inflaci a vysokému růstu spotřebitelských cen, což znatelně vnímají domácnosti zejména u cen potravin, energií, ošacení a obuvi a nákladů spojených s bydlením, tedy u základních výdajů domácností. A stejné základní výdaje jako domácnosti mají pěstouni, kteří se starají o ohrožené děti.(MPSV, 2022)

Pochybuji, že motivace přijmout dítě do pěstounské péče je primárně zisk z dávek státní sociální podpory. Ale právě tyto dávky jsou nedílnou realitou náhradní rodinné péče. Vážní zájemci o svěřením dítěte do pěstounské péče musí zvážit i toto hledisko pěstounství, aby mohli poskytnout domov dítěti, které jej potřebuje. Finanční zajištění by mělo být natolik dostačující, aby se pěstouni mohli plně věnovat svým svěřeným dětem a působit jako psychoterapeutická rodina, která dítěti poskytne bezpečnou vazbu vedoucí u dítěte k pocitu bezpečí.

¹ Průměrné náklady státu na dítě v pěstounské péči činí necelých 20 000 Kč měsíčně, zatímco průměrné náklady na dítě v ústavním zařízení činí 44 570 Kč. (MPSV, 2020)

S dostatečným finančním zajištěním náhradní rodinné péče přímo souvisí zakotvení pěstounské péče v legislativě státu. Námětem a inspirací ke změnám, které povedou ke zlepšení celého systému, nám může být i legislativní zakotvení pěstounské péče v jiných zemích. Při hledání nových řešení, můžeme reflektovat východiska, cesty a zkušenosti nejen druhých, ale i naše vlastní. Můžeme se tak poučit, inspirovat se a následně zavést do praxe efektivnější řešení dosavadního problému.

V naší diplomové práci jsme si vybrali ke srovnání legislativní zakotvení pěstounské péče v České republice, na Slovensku a v Lotyšsku. Hlavním cílem je porovnat legislativní systémy pěstounské péče a specifikovat společné a odlišné znaky v oblasti formy a finanční podpory pěstounské péče ve vybraných zemích. Dále také porovnááme počty dětí v pěstounské péči ve vybraných zemích a změnu počtu pěstounů v České republice v závislosti na novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, platné k 1. 1. 2018 a novelizaci platné k 1. 1. 2022. Závěrem diplomové práce je celkové srovnání, interpretace výsledků výzkumu a doporučení pro praxi v oblasti legislativy pěstounské péče v České republice.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA

1.1 Východiska sociální pedagogiky

Už prof. L. Bakoš (Wroczyński, 1968) v úvodu knihy Sociální pedagogika R. Wroczińského definuje sociální pedagogiku jako vědu o podmíněnosti výchovných procesů a o problémech mimoškolní výchovy. Metodika sociální pedagogiky je, dle Bakoše (Wroczyński, 1968), důležitá nejen pro vědeckou práci, ale i pro každodenní výchovnou praxi, protože umožňuje poznávat mnohostranné vlivy, které na dítě působí. I sám Wrocziński (Wroczyński, 1968) zdůrazňuje vliv prostředí, především výchovy, na duševní vývoj dítěte.

Z. Bakošová (Kraus, 2012) vnímá sociální pedagogiku jako obor s cílem objasňovat vztahy výchovy a prostředí, zabývat se výchovou a právními nároky na výchovu, chápat výchovu jako pomoc všem věkovým kategoriím a zabývat se odchylkami sociálního chování. Dle O. Baláže (Kraus, 2012) je sociální pedagogika pedagogická disciplína, která na základě exaktních poznatků řeší vztahy výchovy a společnosti, podílí se na vymezování cílů výchovy, zkoumá výchovné aspekty socializace a přispívá k rozvoji osobnosti ve výchovně vzdělávacím postupu v rodině, škole a ve volném čase. Hroncová a kol. (Kraus, 2012) říká, že jsou předmětem sociální pedagogiky sociální aspekty výchovy a rozvoj osobnosti, intervence do procesu socializace, a to hlavně u ohrožených a sociálně znevýhodněných skupin, výchova ke svépomoci a snaha o zlepšení společenských podmínek, v nichž člověk žije.

Výchovu vnímáme jako součást socializace. V primární socializaci je rozhodujícím činitelem rodina. Rodina uvádí člověka do patřičného kulturního prostředí a učí ho orientaci v tomto prostředí. (Kraus, 2012) Socializace vede k osvojování si sociálních rolí a chování, které sociální okolí očekává na základě věku, pohlaví i společenského statusu jedince. (Kraus, 2012) Významným úkolem socializace je také najít vlastní aktivní náplň života a naučit se přijímat životní skutečnost realisticky. (Kraus, 2012) A právě dětství je dle Krause (Kraus, 2012) etapou, která rozhoduje o celé osobnosti, kdy budujeme základy života jedince.

Socializace se účastní také prostředí, které obsahuje podněty nezbytné pro rozvoj osobnosti. Podle B. Bližkovského (Kraus, 2012) tvoří životní prostředí část objektivní reality, s níž jsme jako lidé v interakci, poznáváme ji, hodnotíme i přetváříme, reagujeme na ni a přizpůsobujeme se jí. Dle Krause (Kraus, 2012) se zpočátku života prosazují více

znaky, s nimiž se člověk narodil. V průběhu poté život a jednání člověka více ovlivňují podmínky, v nichž vyrůstal a vyvíjel se.

V procesu socializace se každý člověk dostává do množství rozmanitých sociálních kontaktů, kde probíhá sociální interakce prostřednictvím komunikace. Komunikace představuje dle Krause (Kraus, 2012) veškeré spojení jedince se světem, umožňuje mu získat informace o dějích, vzájemné dorozumívání i výměnu emocionálního obsahu. Dle Heluse (Kraus, 2012) představuje komunikace hlavní aspekty mezilidsky vztahové složky společensko-kulturního systému a rozvíjí se v ní lidská vzájemnost.

1.1.1 Rodina a komunikace

Rodina je stále centrem a základním prostředím života většiny lidí. Prostředím, v němž se formují naše životy. (Kuchařová, a další, 2019) I když je rodina mnohdy vlivem demografických a sociálních změn oslabována a stále častěji vystavována ekonomickým, sociálním a psychologickým rizikům (Kuchařová, a další, 2019) je právě rodina stále pojátkem pro soudržnou společnost, ve které se jednotlivci stávají činiteli rozvoje a těchto sociálních změn. (Haro Álvarez, G., a další, 2021)

Guzmán a spol. (Haro Álvarez, G., a další, 2021) tvrdí, že rodina je vlastně první škola, v níž jsou dětem vštěpovány hodnoty, náklonnosti, chování a cíle. Studie autorů Haro a Bajo (Haro Álvarez, G., a další, 2021) si klade otázku, jak významný vliv na funkci rodiny má komunikace a zda právě díky komunikaci dosáhne rodinná jednotka potřebné soudržnosti. Autoři zdůrazňují komunikaci jako esenci rodinné dynamiky, jak čelit nepřízni osudu bez toho, aby nastaly problémy s chováním mezi jejími členy - plní-li tedy preventivní funkci, jak předcházet rodinným problémům. (Haro Álvarez, G., a další, 2021)

Výsledky této studie ukazují, že komunikace je prostředkem k posilování sociální vazby mezi členy rodiny a důvěry prostřednictvím vzájemné podpory, nasloucháním a vyslyšením² - možnost vyjádřit myšlenku, sdělit své zájmy a ekonomické či emocionální potřeby. A to tak, že hodnota lásky a solidarita přispívá k reagování na situace, které by mohly zhoršit vztahy nebo způsobit rozpad rodiny. (Haro Álvarez, G., a další, 2021)

² Výše zmíněná studie uvádí také, že v tradiční rodině jsou to matky, které nejvíce praktikují komunikaci jako prostředek k řešení konfliktů, protože povzbuzují ostatní, sdělují členům rodiny své problémy nebo obavy, aby rodinu udržely pohromadě. (Haro Álvarez, G., a další, 2021)

A právě posilování sociální vazby a důvěry je klíčovým tématem v náhradní rodinné péči. Vzájemná nedůvěra pečujících a dítěte v náhradní rodině se může, dle Š. Gjuričové a J. Kubička (Gjuričová, a další, 2009), rozvinout do neúnosné podoby totálního boje. Dítě svým chováním naplňuje temné obavy náhradních rodičů a ti se snaží usměrňovat je stále dramatičtějšími způsoby, dítě je ale ještě vyzývavější ve svých přestupcích i chování k nim. Pečující ztrácejí pocit kompetence a reagují jen na neúnosné chování, cítí se odmítaní a bezmocní, ale odmítané a nespokojené se cítí také děti. Chovají se tak, jako by se chtěly pomstít rodinám, které je přijaly, za všechna traumata, zažitá či domnělá, rodiče však postupně stále více reagují na vnímanou hostilitu dětí a ne na jejich bolest. Správně nastavená forma komunikace se může stát šancí, která může pozměnit směřování mocenského zápasu, může být příležitostí hledat novou naději a utužovat rodinné vazby.

1.2 Sociální politika a náhradní rodinná péče

Hlavním posláním sociální politiky je vytvoření důstojných podmínek pro život a zajištění rovných příležitostí pro všechny. Z hlediska lidských práv cíle sociální politiky hodnotíme mimo jiné jako právo rozvíjet se a kultivovat v důstojných podmínkách, rovnost práv a svobod všech lidí či právo vést plnohodnotný a lidsky důstojný život. (Duková, 2013)

Pavel Hart a Helena Hartlová (Hart, a další, 2000) definují sociální politiku jako soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo udržení a fungování sociálního systému, kde jedním důležitých nástrojů je tzv. sociální síť. Záchranná sociální síť má být, dle Ivany Dukové (Duková, 2013), koncipována jako systém, který aktivizuje a motivuje a tím má vliv na poskytování nezbytné ochrany a pomoci. Tento systém má být dále dostatečně adaptivní a pružný, čímž může aktuálně reagovat na dopady různých kroků ekonomické transformace, a měl by být adekvátně četný – pokrývat dostatečně některé sociální situace a události občanů.

A právě dítě, které nemůže vyrůstat ve své biologické rodině, je hodno zvláštní ochrany a pomoci poskytované státem. Dítě oddělené od rodičů má dle Úmluvy o právech dítěte (Tomeš, 2010) právo na zabezpečení náhradní péče. Dítě v náhradní péči má právo na pravidelné hodnocení způsobu, jak je s ním zacházeno a na všechny další okolnosti spojené s jeho umístěním. K zabezpečení práva na rozvoj osobnosti úmluva upravuje:

- Právo dítěte svobodně vyjadřovat vlastní názory ve všech věcech, které se ho dotýkají,

- Právo na svobodu projevu, tj. právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky ústně, písemně, uměním, tiskem nebo jinými prostředky podle svobodné volby dítěte,
- Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství,
- Právo na svobodu sdružování a svobodu pokojného shromažďování,
- Právo na ochranu proti svévolnému zasahování do soukromého života, rodiny, domova a korespondence.

Úmluva obsahuje omezení těchto práv s přihlédnutím k věku dítěte a právům rodičů nebo jiným ohledům plynoucím z národních zákonů. (Tomeš, 2010)

Dle Tomeše (Tomeš, 2010) má každý právo na výchovu svých dětí. Je to jeho nezadatelné soukromé právo, ale nepečuje-li o dítě nebo jakkoli ohrožuje jejich vývoj a zájmy, dochází ke kolizi práva rodičů vychovávat své děti s právy dítěte na zdravý rozvoj. A to je důvod pro veřejnoprávní intervenci na ochranu práv dětí. Protože jde o veřejnou intervenci do soukromého práva, musí zákon přesně vymezit, kdy k takové intervenci může dojít. (Tomeš, 2010)

Sociální ochrana je sociální prevencí i sociální službou. Sociální prevence je depistáž ohrožených dětí. Stát není povinen chránit jen ty, kteří o ochranu požádají, ale je povinen i vyhledávat případy, kdy jsou porušována základní lidská práva, zejména u těch, kteří se nejsou schopni bránit se sami. A těmi jsou právě děti. (Tomeš, 2010)

Náhradní péče o dítě je sociální situace, které dále vyžaduje i finanční pomoc a zajištění. V sociální politice pak rozlišujeme mezi právem a nárokem na dávku. Právo na dávku má každý občan. Je to ústavní právo zakotvené v Listině základních práv a svobod. Toto právo se transformuje v konkrétní nárok v okamžiku, kdy občan splní všechny zákonem předepsané podmínky anebo jakmile příslušný veřejný orgán konstatuje splnění zákonem stanovené podmínky. (Tomeš, 2010)

Dávky jsou přiznávány v peněžních nominálních hodnotách. V okamžiku přiznání má dávka určitou reálnou hodnotu, tzv. kupní sílu. Inflace ji postupně znehodnocuje, tzn., snižuje její reálnou hodnotu. To je důvodem, proč vlády států přistupují k pravidelnému zvyšování nominální hodnoty dávek a udržují tak jejich reálnou hodnotu, nebo alespoň zpomalují její pokles. Tento proces pravidelného zvyšování dávek podle růstu nákladů na životní potřeby nazýváme indexací dávek. (Tomeš, 2010)

Podle levicových politiků (Tomeš, 2010) se mají příjemci dávek také podílet na růstu životní úrovně ve společnosti. V takovém případě se nominální hodnota dávek zvyšuje podle růstu průměrných mezd nebo podle růstu průměrných příjmů, popřípadě podle růstu průměru vybraných příspěvků. Tento postup nazýváme valorizace, protože se zvyšuje reálná hodnota dávek³.

³ Politici, dle Tomeše (Tomeš, 2010), nedělají rozdíl mezi indexací a valorizací a jakékoli navýšení dávek mylně nazývají valorizací, i když navýšení nepokrývá ani výši inflace.

1.3 Limity pěstounské péče

1.3.1 Reprodukce trvalosti sociální nerovnosti

V souvislosti s naléhavostí, aktuálností i rostoucí zájem o pěstounskou péči se rovněž zvyšuje zájem o potřeby jednotlivých členů v pěstounských rodinách. Pěstouni pak jako jeden z nejzásadnějších problémů, které vyplývají z náhradního rodičovství, vnímají především v oblasti zvýšených výdajů v souvislosti s přijetím dítěte. (Kubičková, 2020)

Finanční zajištění pěstounů je tedy jedním z klíčových aspektů podpory pěstounské péče. Neměl by se však stát hlediskem jediným. Dle analýzy „Odsouzení k manuální práci“, která se zabývá reprodukcí trvalosti sociální nerovnosti, ovlivňuje životní dráhu dítěte i sociální a vzdělanostní status jeho rodičů. (Katrňák, 2004) V našem případě status pěstounů.

V tradiční společnosti byla osou reprodukce rodina a ekonomický kapitál. V moderní společnosti je to škola a vzdělání člověka. Na trhu práce měníme vzdělání za zaměstnání. Vyšší vzdělání znamená výhodnější postavení na trhu práce. To, že nadané a talentované žáky škola oceňuje, a ti pak končí v prestižních povoláních typu lékařů, právníků, vědců nebo učitelů a méně talentované žáky podněcuje učit se, ti ovšem poznávají, že jim chybí potřebné nadání, a proto končí v méně prestižních povoláních, obvykle dělnického typu, je pravdou pouze na první pohled. Ve skutečnosti škola provádí selekci ve prospěch výše a lépe postavených sociálních vrstev. Vybírá již předem vybrané, selektuje již vyselektované⁴. (Katrňák, 2004)

Prostředí, ve kterém člověk vyroste, se podepisuje téměř na celém jeho životě. Děti z dobře společensky postavených rodin mají velkou pravděpodobnost, že jejich společenský status, ekonomická úroveň a životní způsob, které měly během dětství, se nemění ani poté, co rodinu původu opustí a založí si vlastní rodinu. U dětí pocházejících z hůře společensky situovaných rodin existuje naopak velká pravděpodobnost, že budou žít stejně jako jejich

⁴ V 80. a 90. letech 20. století vztah mezi sociálním postavením rodičů a vzdělanostním úspěchem jejich dětí zůstává v západní Evropě a Severní Americe prakticky beze změn, ovšem se dvěma výjimkami, Švédsko a Nizozemsko. Tam se díky masivním ekonomickým investicím, razantnímu otevření vzdělanostního systému a nivelaci sociální struktury podařilo vzdělanostní nerovnosti odpovídající sociálním nerovnostem poněkud zredukovat. V 70. a 80. letech 20. století v české společnosti nebyl vliv sociálního původu na dosažené vzdělání tak veliký, jako tomu bylo v zemích na západ od našich hranic, přesto ovšem existoval. Analýza „Odsouzení k manuální práci“ naznačuje, že vzdělanostní reprodukce před rokem 1989, neoslabeje – faktická pravděpodobnost, že dítě dosáhne jiného vzdělanostního stupně, než jaký mají jeho rodiče, se nijak dramaticky nemění. (Katrňák, 2004)

rodiče, bez vzdělání s nízkou sociální prestiží a v ekonomických problémech. (Katrňák, 2004)

Základem o efektivní podporu pěstounské péče nemůže být pouze finanční podpora státu, ale i další podpůrné kroky, které by měl stát podporovat a uskutečňovat. Jsou jimi například i odborné služby podporující výkon pěstounské péče. Ty jsou předpokladem kvalitního zajištění potřeb ohrožených dětí svěřovaných do náhradních rodin. Garance doprovodných služeb zvyšuje pravděpodobnost, že budou nalezeni pěstouni pro větší počet dětí se specifickými potřebami, jako je mentální nebo tělesné postižení, duševní onemocnění, ale také děti staršího věku nebo větší sourozenecké skupiny. (MPSV, 2020)

Odborná podpora poskytovaná na základě dohod o výkonu pěstounské péče dle MPSV (MPSV, 2020) zároveň zvyšuje pravděpodobnost nalezení vhodné pěstounské rodiny též pro děti opouštějící po uplynutí zákonné lhůty pěstounskou péči na přechodnou dobu.

1.3.2 Příbuzenská pěstounská péče

Péče osob blízkých a příbuzných přijatého dítěte se v posledních letech dostává výrazně do popředí. K 31. 12. 2018 je příbuzenská pěstounská péče (prarodič, teta/strýc, sourozenec) zastoupena 72 % z celkového počtu pěstounů v České republice. A například od roku 2009 do roku 2018 počet prarodičů v roli pěstouna stoupl o polovinu. (Kubičková, 2020) I autoři Avramov a Mašková (Hasmanová Marhánková, 2013) poukazují na stále stoupající tlak na aktivní zapojení seniorů do rodinného života.

V zahraničí jsou ve vztahu k umístování dětí do příbuzenské péče uplatňovány rozdílné přístupy. V České republice, na Slovensku, v Polsku tvoří péče příbuzných hlavní formu náhradní rodinné péče. Naopak ale např. v Dánsku byla ještě v roce 2011 do péče osob příbuzných a blízkých dítěti zapojena pouze 4 % příbuzných. Toto nepatrné zastoupení příbuzných osob v pěstounské péči vyplývá z obav odborníků ohledně dostatečných výchovných kompetencí v návaznosti na obtíže ve výchově vlastních dětí. (Kubičková, 2020)

Nicméně zahraniční výzkumy např. autorů Perry a Price z roku 2018 přinášejí důkazy o tom, že v příbuzenské pěstounské péči děti vykazují méně problémů v chování a celkově méně obtíží v oblasti psychického zdraví než děti umístěné v pěstounských rodinách bez příbuzenského vztahu. Dle různých autorů, např. Bell a Romano, Hayduk, nebo Winokur a kol., poskytuje pěstounská péče rodinných příslušníků dítěti větší míru

stability v oblasti rodinného prostředí a snižuje nežádoucí časté střídání sociálního prostředí. (Kubíčková, 2020)

Mezi přednosti příbuzenské péče řadíme především již navázaný vztah mezi dítětem a pečující osobou, znalost a stálost prostředí, znalost širších vztahů, podporu identity dítěte a rodinné kontinuity a zachování vztahů a kontaktů s biologickými rodiči. (Kubíčková, 2020)

Na druhé straně dle Purvise a kol. (Kubíčková, 2020) je množství limitů příbuzenské pěstounské péče. Společným jmenovatelem rizik u všech poskytovatelů příbuzenské pěstounské péče jsou narušené vztahy v rodině, extrémní přístup k biologickým rodičům dítěte a neschopnost pomoci dítěti překonat emocionální krizi. Příbuzní dítěte se v souvislosti s vlastními traumaty potýkají s enormní psychickou bolestí a nejsou tak připraveni poskytnout potřebnou péči dětem s problematickým chováním. Jejich vlastní zranění, které si navíc často neuvědomují, jim znemožňují věnovat potřebám dítěte nezbytnou pozornost.

A právě v případě prarodičů se, dle Hanušové, nebo Mošťkové a Sobotkové (Kubíčková, 2020) jedná o nedostatečně rozvinuté výchovné kompetence a opakování nepřiměřených výchovných postupů, nedostatek sil, zdravotní omezení, o nezáměrně vyhledávat odbornou pomoc a nízkou otevřenost k doporučením odborníků. Ale právě pochopení principů týmové práce, schopnost pracovat v týmu a spolupracovat s odborníky jsou velmi důležitými aspekty náhradní rodiny. (Lotyšsko, 2018)

Prarodiče dále řeší témata týkající se pocitů viny a vlastního selhání. To vše se významně promítá do péče o přijaté dítě. I Hayslip, Kaminski a Backhouse s Grahamem (Kubíčková, 2020) zaznamenávají u prarodičů velké psychické vypětí, pocity smutku, frustrace a viny v souvislosti s fyzickou či emocionální absencí jejich dospělého dítěte (např. smrtí nebo uvězněním).

Dle Nadačního fondu J&T (Kubíčková, 2020), pěstouni v příbuzenském vztahu k přijatému dítěti nemohou a v mnohých případech neumí uplatňovat odborné strategie, které by u dítěte vedly k neutralizaci důsledků traumatizace, a v některých případech se svým přístupem a postojem dokonce podílí na jejich rozvoji. Nesmíme však nikdy zapomínat, že svým zásahem skutečně zabránili působení faktorů, jež ohrožovaly zdravý vývoj, někdy i život dítěte, a dělají pro přijaté dítě maximum, kterého jsou schopni.

1.3.3 Čertovo kopyto sociálního státu

Jako problematické můžeme vnímat i neustálé proměny v oblasti sociální politiky států. Kontraproduktivně mohou působit i snahy často a nesystémově zlepšovat dílčí nástroje rodinné politiky v zájmu vyšší efektivity. Tyto snahy mohou zvyšovat nestabilitu a snižovat tak efekt i dobře míněných a promyšlených dílčích opatření. Na tento nedostatek upozornil Jiří Večerník (Kuchařová, a další, 2019), který říká, že je třeba uvažovat dlouhodobě, neboť příliš optimistická řešení jednoho problému dnes může vyvolat jiný problém zítra. To už je čertovo kopyto sociálního státu, který čím lépe funguje, tím silněji podlamuje individuální snahu a rozleptává dřívější síť solidarity. Nechtěně tak na sebe klade stále větší břímě. (Kuchařová, a další, 2019)

Příkladem může být, dle iniciativy 8000důvodů (8000důvodů, 2022), zkušenost Slovenské republiky s rozsáhlým financováním rekonstrukcí a stěhování dětských domovů do nových prostor. Díky významné státní investici bylo v letech 2000 - 2005 opraveno či vyměněno zařízení mnoha ústavů a zrekonstruována řada budov. Na straně jedné se dětem zlepšila životní úroveň, ale na straně druhé se výrazně snížila ochota a motivace k dalším změnám. Veřejnost získala pocit, že se děti v ústavech mají dobře a odborníkům se umístování dětí mimo domovy zdálo jako maření investice. Finanční prostředky, které byly k rekonstrukcím zařízení uvolněny, pak navíc chyběly v oblasti prevence a podpory náhradní rodinné péče. Paradoxně tedy záměr, který na první pohled působil jednoznačně pozitivně, zapříčinil zpomalení celého procesu změny.

1.4 Náhradní rodina jako rodina terapeutická

1.4.1 Ústavní péče a deprivace

Ústavní péče o děti má velmi starou a pohnutou historii. Po celou dobu středověku bylo zabíjení přespočetných a nevídaných dětí běžnou praxí. Teprve církevní koncily odsoudily vraždy nechtěných dětí a volaly po milosrdenství. V té době mohly nemanželské děti jejich matky odložit do zvláštních nádob v kostele, aby se jich tak mohli ujmout obětaví věřící. Postupně pak vznikaly nalezince, sirotčince a dětské domovy. Ale ani tak osud zachráněných dětí nebyl nikterak lákavý. Daleko větší počet těchto dětí v ústavech umírá, než přežívá. (Langmeier, a další, 2011)

Příkladem může být pražský nalezinec, založený v roce 1789, který měl být jen přechodným útlukem pro děti umístěné do pěstounské péče. Ročně zde bylo přijímáno okolo 3000 dětí a úmrtnost přijatých dětí se pohybovala okolo 50 – 70 %. Ve statistice

A.Epsteina(Langmeier, a další, 2011), který byl do roku 1880 primárem nalezince, nalezneme paradoxní číslo 103 % úmrtnosti nalezených dětí v roce 1858.

Srovnává se tu počet dětí ve věku do 1 roku s celkovým počtem přijatých dětí. Danému číslu tedy musíme rozumět tak, že počet zemřelých dětí mladších 14 roků přesáhl o 3 % počet všech dětí v tomto roce přijatých. Kojenecká úmrtnost dětí v ústavu byla tragicky vysoká. Neznamená to tedy, že umřely všechny děti v ústavu vychovávané. Z celkového počtu chovanců jich toho roku zemřelo 36 %. Poté byla provedena různá nápravná opatření a úmrtnost dětí postupně klesala – v roce 1864 klesla na 31 % a v roce 1881 na 10,5 %. Toto snížení je ovšem možné vysvětlit především tím, že děti zůstávaly v ústavu kratší dobu, rychleji byly předávány pěstounům a častěji byly vráceny vlastním matkám, kterým byla k tomu účelu vyplácena malá podpora.(Langmeier, a další, 2011)

Důsledkem nových myšlenkových proudů ve výchově, jak je podnítil především J.J.Rousseau, byl kladen čím dál tím větší důraz na pěstounskou péči a pomoc vlastním rodinám. V této souvislosti je třeba poukázat i na spisek J.A.Komenského „O sirobě“, který doporučuje řešení otázky sirotků na různých úrovních v rodinné péči. (Langmeier, a další, 2011)

Od konce 18. století se totiž ozývají hlasy poukazující na nepřipravenost ústavní péče a zdůrazňují přednosti výchovy v rodině. Např. společnost umění a řemesel v Hamburku vypsalala roku 1770 veřejný konkurs k řešení otázky, má-li se dát přednost vychovávání sirotků v ústavech nebo za plat v rodinách. A v roce 1799 založil, na základě myšlenek švýcarského pedagoga Pestalozziho, Fellenberg ústav zcela nového typu, který pak jeho nástupce Wehrli přebudoval tak, že tu byl poprvé zaveden tzv. rodinný systém, s rozdělením dětí do menších skupin.(Langmeier, a další, 2011)

Dle Piagetovy teorie dětského vývoje (Langmeier, a další, 2011), reaguje dítě v prvním půl roce života citlivě na nedostatek rozmanitých smyslových a emočních podnětů. Jednotvárnost ústavního prostředí vede k tomu, že dítě špatně prospívá tělesně i duševně, je pasivní a apatické. Specifická závislost dítěte na pečující osobě má podle Langmeira a Matějčka (Langmeier, a další, 2011) zásadní význam pro pocit jistoty a organizaci úzkosti, takže podmiňuje prvotní utváření osobnosti dítěte. Dítě, které si takový vztah vůbec nevytvořilo, se zdá trvale poškozeno ve své schopnosti tvořit vztahy k lidem a ke společnosti vůbec.

Po třetím roce života se sociální vztahy dítěte rozšiřují a větší rozmanitost vztahů je potřebná k normálnímu vývoji. Mateřskou deprivaci nahrazuje deprivace rodinná. Rodina jako celek nyní dodává dítěti podněty nezbytné pro jeho pocit jistoty. Dlouhodobý nedostatek podnětů se, dle Langmeira a Matějčka (Langmeier, a další, 2011), u dítěte projeví zřetelnými poruchami chování a neharmonickým vývojem osobnosti.

Studie autorů H.L.Rheingoldové, J.L.Gewirtze a H.W.Rossovové (Langmeier, a další, 2011) z roku 1959 sleduje, jak sociální zpevnění ovlivňuje sociální chování dítěte. Právě sociální zpevnění je základem socializace. Autoři studovali například, jak se mění četnost hlasových projevů (broukání) ústavních kojenců pod vlivem sociálního zpevnění. Ve 2 pokusech, které shodně potvrzují závažnost nálezu, sledovali počet vokalizací u tříměsíčních dětí po dobu 6 dnů. První dva dny se experimentátor několikrát za den vždy na 3 minuty naklonil s bezvýraznou a neměnnou tváří nad dítětem a pozorovatel zaznamenával počet hlasových projevů. Další dva dny experimentátor nakloněný nad dítětem reagoval na každý spontánní hlasový projev dítěte ihned úsměvem, zamlaskáním a pohlazením dítěte po břichu. Další dva dny se opakovaly počáteční experimentální podmínky. Ukázalo se, že sociálním zpevněním se počet hlasových projevů zvýšil z původních o 86 %. Během posledních dvou dnů, kdy sociální zpevnění ustalo, se počet vokalizací vracel opět k původnímu stavu. (Langmeier, a další, 2011)

Dle teorie Ch.Bühlerové (Langmeier, a další, 2011) mají rozhodující vliv na časný vývoj dítěte právě zevní faktory. Dokonce je i inteligence dítěte v předškolním věku spíše odrazem prostředí než vrozených schopností.

Dubois a Leschanowsky v roce 1957 (Langmeier, a další, 2011) citují řadu případů těžce deprivovaných dětí, kdy ústavní pediatr udělal nesprávnou diagnózu idiocie na podkladě encefalitidy, heredit, nedonošenosti, vrozených anomálií atd. a navrhoval dát dítě do azylu, což pro dítě znamenalo beznadějnou budoucnost.

Deprivace se zpravidla promítá různě závažně do jednotlivých složek vývoje a vytváří podle druhu a závažnosti působnosti podmínek některé charakteristické obrazy. V klasickém obraze psychické deprivace malého dítěte nechybí obvykle výrazné opoždění řeči. Kromě obvyklé těžké patlavosti, patrné zvláště u ústavních dětí, je nápadné zejména opoždění po stránce skladebné a obsahové. Zásoba slov je poměrně velmi chudá a vzbuzuje dojem, že děti byly nacvičeny v používání určitého počtu slov, a ne, že se naučily mluvit. (Langmeier, a další, 2011)

Kromě opožděného vývoje řeči pozorujeme (Langmeier, a další, 2011) u deprivovaných dětí opožděný vývoj sociálních a hygienických návyků, opoždění hrubé i jemné motoriky. Za běžných ústavních podmínek se dítě vyznačuje menší zkušeností v poloze na bříšku a horším ovládním hlavičky, bývá opožděno i sezení a chození. Většina šestiletých ústavních dětí je pak dle Langmeiera a Matějčka (Langmeier, a další, 2011) školsky nezralá. Emoční nevypělost a nedokonalé pracovní a sociální návyky spolu s ostatními nedostatky způsobí, že jejich školní prospěch je často zřetelně pod úrovní jejich schopností. Deprivované dítě také obtížně navazuje pracovní kontakt ve smyslu kvality reakcí vůči osobám a věcem. (Langmeier, a další, 2011)

Poměrně nejčastěji myslíme na psychickou deprivaci u případů rozmanitých poruch chování a povahového vývoje, které dětská psychiatrie shrnuje do kategorie neurotických poruch, poruch chování v užším slova smyslu a psychopatii. Pátrání po psychické deprivaci je nutné zvláště v případech delikvence starších dětí a mladistvých. Děti s drobnými a pravidelnými krádežemi, toulkami a záškoláctvím, děti lhavé, zlomyslné a agresivní jsou nezřídka dětmi, které afektivně strádaly po dlouhou dobu svého vývoje. Nepodařilo se dosud jednoznačně prokázat typ deprivovaného delikventa. Diagnóza deprivací poruchy nicméně zesiluje nedostatek skutečné sympatie k lidem, neschopnost navázat s nimi těsný kontakt, afektivní plochost a celkovou sociální nepřizpůsobivost. Na rozdíl od delikventů jiného typu jsou tito spíše samotářští, neznají solidaritu tlup, jsou svárliví, nedrží sliby, svádějí vinu na druhé, bývají někdy zdánlivě zcela bez lítosti a hanby. (Langmeier, a další, 2011)

Zařazení do souhrnné kategorie deprivace ovšem, dle Langmeiera a Matějčka (Langmeier, a další, 2011), nenahrazuje skutečnou analýzu všech podmínek. Každý jednotlivý případ deprivace je potřeba zvláště rozlišit na emoční a podnětové strádání, určit blíže kvalitu mateřské nebo náhradní péče a kvalitu výchovné stimulace, celkovou rodinnou situaci, osobnost rodičů a jejich postoje, eventuálně ústavní poměry, vztahy vychovatelů atd. Navíc i každé dítě reaguje jinak na podmínky prostředí, je jiné fyzické i psychické konstituce, jiných schopností a sil, má jiné potřeby a jiná přání a je jinak oslabeno různými předchozími traumatizujícími zážitky. Teprve porovnání individuality dítěte s individuálními deprivacími okolnostmi nám dovolí blíže nahlédnout do mechanismu deprivace a lépe porozumět přechodným reakcím i trvalejším postojům dítěte.

1.4.2 Základní psychické potřeby

Co děti po duševní stránce nejvíce potřebují, se nejvíce projeví tam, kde jim to právě potřebné schází. Když prof. Z. Matějček (Matějček, 2016) sledoval vývoj dětí vyrůstajících mimo rodinu a bez mateřské péče v kojeneckých ústavech a dětských domovech, poukázal na to, že je pět základních psychických potřeb, které by měly být naplněny v pravý čas a v náležité míře, aby se dítě po duševní stránce vyvíjelo dobře zdravě a uspokojivě. Těmito potřebami jsou dost podnětů, smysluplný svět, životní jistota, pozitivní identita a otevřená budoucnost. (Matějček, 2016)

Dle Matějčka (Matějček, 2016) nás navíc všechny uvedené potřeby, které jsou důležité ve vývoji dítěte, neopouštějí ani v dospělém věku a na důležitosti neztrácejí. Dokonce jsou do značné míry naplňovány právě tím, že děti máme, žijeme s nimi, vychováváme je, prožíváme s nimi radosti i strasti, dobré i zlé. A prakticky není rozdíl v tom, jsou-li biologicky vlastní, adoptované, v pěstounské péči či vyženěné či vydané s novým partnerem. Ovšem za jedné základní podmínky, že dítě vsuktu za své vnitřně (citově) přijímáme. (Matějček, 2016)

Dle požadavků na vzdělávací programy pro pěstounské rodiny (Lotyšsko, 2018), patří mezi základní předpoklady náhradní rodiny schopnost poskytovat péči a dohled odpovídající potřebám dítěte, můžeme zde zařadit prevenci opožděného vývoje, strategie a metody pro překonání traumatických zážitků či formování problematické vazby.

Důležitostí vazby dítěte na osobu pečující se zabývá už John Bowlby. Bowlby (Harlow, 2021) konstatoval, že kvalita vazby mezi primárním pečovatelem a dítětem vytváří „vnitřní pracovní model“, tj. mentální model, se kterým se dítě, a později dospělý, zapojuje do světa. Smith, Cameron a Reimer (Harlow, 2021) však popírají původní Bowlbyho argument, že vývoj vazby je u dítěte ukončen do dvou let věku a tvrdí, že účinek nejisté vazby v raném dětství lze zvrátit pozitivními zkušenostmi z pozdějšího života. Pro děti v náhradní rodinné péči se kontinuita, chápající prostředí a vztahy, které poskytují bezpečnou základnu, stávají nezbytnými pro překonání předchozích obtíží. Schofield a Beek (Harlow, 2021) identifikovali pět propojených a vzájemně se posilujících dimenzí péče poskytované pěstouny. Jsou jimi:

- zaměření na potřeby dítěte a společné hledání řešení problémů,
- podpora reflexní funkce a sociálního zpevnování, která dítěti pomáhá cítit se pochopeno a přijímáno,

- podpora sebeúcty, kdy pozitivní rodičovství zprostředkovává dětem jejich bezpodmínečné přijetí,
- podpora autonomie⁵,
- podpora rodinného členství⁶.

Právě drobnosti, které jsou v rodině s bezpečnou vazbou naplňovány, vedou u dítěte k pocitu bezpečí a jsou podkladem pro budování jistoty a zdravého sebehodnocení. Například, dle Koukolíka(Koukolík, 2017), je i pouhý tělesný kontakt s člověkem, jenž o dítě pečuje, nejzákladnější signál říkající dítěti, že je v přístavu, který ho chrání před nebezpečími vnějšího světa. Bezpečná vazba se vyvíjí tam, kde je pečující člověk nablízku a dostupný. A bezpečná vazba je klíčově důležitá pro zdárný vývoj mozku a tedy i chování.

⁵ Rodiče, kteří nechají dítě prozkoumávat okolní svět s důvěrou a vědomím, že budou při návratu stále k dispozici, rozvíjí u dětí samostatné jednání a schopnost spolupráce. Pěstouni, kteří ve studii Schofielda a Beeka(Harlow, 2021) povzbuzovali dítě k nezávislosti způsoby, které souvisely s věkem a schopnostmi dítěte, například povzbuzovali dítě k tomu, aby si vybralo oblečení, které si vezme na sebe, podporovali nezávislost dítěte. To se projevilo například tím, že se dítě začalo věnovat novým koníčkům, sdílelo je s ostatními a naučilo se vyjednávat a přijímat kompromisy.

⁶ Stát se členem rodiny znamená splnit očekávání a přijmout její normy a hodnoty. Být součástí rodiny poskytuje ukotvení a emocionální solidaritu v průběhu života. Normy a hodnoty se odehrávají pomocí rituálů, jako např. dávání a přijímání dáreků. Pečovatelé, kteří učí děti těmto rituálům, dávají dětem domov v pravém slova smyslu, nejen místo přechodného bydliště.(Harlow, 2021)

2 LEGISLATIVNÍ ZAKOTVENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE VE VYBRANÝCH ZEMÍCH

2.1 Legislativní zakotvení pěstounské péče v ČR

Výchova dětí a péče o jejich příznivý vývoj je především právem a povinností obou rodičů. Ne všichni rodiče se však chtějí nebo mohou o své děti starat. V situacích, kdy děti nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve vlastní rodině, je třeba hledat optimální formu náhradní péče, což je též jedním z úkolů orgánů sociálně-právní ochrany dětí.(MPSV, 2023)

Sociálně-právní ochrana dětí je zakotvena v řadě významných právních předpisů, které ji upravují obecně (např. Ústava České republiky, Úmluva o právech dítěte nebo další mezinárodní smlouvy a úmluvy), ale i konkrétně s ohledem na zvláštní situace. K nejvýznamnějším prováděcím předpisům patří zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.(Bubleová, a další, 2018)

Náhradní rodinná péče je forma nekolektivní péče o ohrožené děti, je vykonávána náhradními rodiči v jejich rodině, a umožňuje tak dětem vyrůstat v prostředí, které je nejvíce podobné jejich vlastní rodině. Náhradní rodinná péče má přednost před péčí ústavní.(MPSV, 2023)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (Česko, 2014), upravuje formy náhradní rodinné péče. Jsou jimi:

- svěřením dítěte do péče jiné osoby,
- pěstounskou péčí,
- pěstounskou péčí na přechodnou dobu,
- poručenstvím, pokud poručník o dítě osobně pečuje,
- osvojením.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí(Česko, 2020), upravuje zprostředkování pěstounské péče a osvojení, pěstounskou péčí na přechodnou dobu, práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče, dohody o výkonu pěstounské péče, státní příspěvek na výkon pěstounské péče a dávky pěstounské péče.

Péče jiné osoby (svěřenectví) je péče o dítě na základě rozhodnutí soudu, kdy o dítě pečuje osoba příbuzná či dítěti blízká a známá. Rodičům zůstává zachována rodičovská odpovědnost i vyživovací povinnost, soud stanovuje rodiči povinnost hradit dítěti výživné k rukám pečující osoby, dítě má nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, od kterého je odečteno soudem stanovené výživné, osoba pečující má povinnost spolupracovat s orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) dítěte, osoba pečující může zastupovat dítě pouze v oblastech vymezených soudním rozhodnutím.(MPSV, 2023)

Pěstounská péče je péče o dítě na základě rozhodnutí soudu, kdy o dítě pečuje osoba vybrána krajským úřadem (tzv. zprostředkovaná pěstounská péče) nebo osoba dítěti příbuzná či jinak blízká (tzv. nezprostředkovaná pěstounská péče), rodičům zůstává zachována rodičovská odpovědnost i vyživovací povinnost (výživné přechází na Úřad práce ČR, který vyplácí dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte), pěstoun má dále nárok na odměnu pěstouna nebo příspěvek při pěstounské péči a další dávky pěstounské péče, pěstounovi vznikají nová práva a povinnosti (např. povinnost spolupráce s doprovázejícím subjektem, povinnost vzdělávat se apod.).(MPSV, 2023)

Pěstounská péče na přechodnou dobu funguje jako krizový institut péče o ohrožené děti, jde o péči dočasnou, nejdéle může trvat 1 rok. O svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu rozhoduje soud na návrh OSPOD, o dítě pečuje osoba, které byla pro školená a posouzena jako vhodná osoba k výkonu pěstounské péče krajským úřadem, pěstoun na přechodnou dobu má nárok na odměnu pěstouna a další dávky pěstounské péče, shodně jako dlouhodobý pěstoun je povinen spolupracovat s OSPOD a doprovázejícím subjektem, výživné stanovené soudem hradí rodič k rukám Úřadu práce ČR, dítěti je vyplácen příspěvek na úhradu potřeb dítěte.(MPSV, 2023)

Poručenství s osobní péčí nastává v případě, kdy není žádný z rodičů, který má a vykovává vůči dítěti rodičovskou odpovědnost. Soud musí dítěti jmenovat poručníka, který svým jmenováním nabývá shodných práv a povinností vůči dítěti, jako má rodič, stává se jeho zákonným zástupcem. Poručník může o dítě též osobně pečovat, pak se na něj pohlíží shodně jako na dlouhodobého pěstouna (má dávky pěstounské péče i práva a povinnosti pěstouna), rodiči zůstává vyživovací povinnost k dítěti, soudem stanovené výživné pak rodič hradí k rukám Úřadu práce a dítěti náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte.(MPSV, 2023)

Osvojení je, dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník(Česko, 2014), přijetí cizího dítěte za vlastní, dítěti zanikají právní vazby na původní biologickou rodinu a vznikají

mu nové právní vazby k rodině osvojitele, do rodného listu se zapisují namísto rodičů osvojitelé, k osvojení je až na výjimky potřeba souhlas rodiče a též souhlas osvojovaného dítěte, osvojitelé nemají nárok na žádné speciální dávky či doprovázení.

2.1.1 Pěstounská péče

Do pěstounské péče se svěřují děti, o něž nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník, a to na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. Rodič pak může požadovat dítě zpět do své osobní péče. Pokud je to v souladu se zájmy dítěte, soud takovému návrhu vyhoví.(MPSV, 2023)

Pěstounská péče má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově. I při svěřeni dítěte do pěstounské péče mají rodiče vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti, s výjimkou práv a povinností, které zákon stanoví pěstounovi (ledaže soud z důvodů hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak). Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu. Rodiče mají právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat i právo na informace o dítěti (ledaže soud z důvodů hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak). Nejpozději pěstounská péče zaniká, nabude-li dítě plné svéprávnosti, jinak jeho zletilostí.(MPSV, 2023)

Kdo se má stát pěstounem, musí skýtat záruku řádné péče, mít bydliště na území České republiky a musí souhlasit se svěřením dítěte do pěstounské péče. Ujala-li se osobní péče o dítě osoba příbuzná nebo dítěti blízká, dá jí soud přednost před jinou osobou, ledaže to není v rozporu se zájmy dítěte. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče buď jednotlivci, nebo do společné pěstounské péče manželům, kteří jsou tak společnými pěstouny. Soud, který rozhoduje o rozvodu manželství společných pěstounů, toto manželství nerozvede, dokud nebudou upraveny povinnosti a práva pěstounů pro dobu po rozvodu. Rozvodem manželství společná pěstounská péče zaniká. Zemře-li jeden ze společných pěstounů, zůstává dítě v pěstounské péči pozůstalého manžela. Se souhlasem druhého manžela může být dítě svěřeno do pěstounské péče též jen jednomu z manželů. Na osobní péči o dítě v pěstounské péči se podílí i manžel pěstouna, pokud žije v rodinné domácnosti.(MPSV, 2023)

Pěstounskou péči rozlišujeme dle původních vazeb a vztahů dítěte k pečující osobě na(MPSV, 2023):

- zprostředkovanou pěstounskou péči, kdy je dítěti vybrána nevhodnější pečující

osoba tzv. zprostředkováním, které provádí krajský úřad. Dítě k této osobě nemá žádné příbuzenské či jiné blízké vztahy. Zprostředkovaný pěstoun před svým zařazením do evidence osob vhodných stát se pěstouny prošel odbornou přípravou a odborným posouzením krajského úřadu. O samotném svěřeni dítěte do pěstounské péče takové osoby pak rozhoduje na její návrh soud.

- nezprostředkovanou pěstounskou péčí, kdy péči o dítě zajistí v rámci krizové situace v rodině osoba příbuzná či dítěti jinak blízká a známá. Tato osoba neprochází předchozí přípravou a posouzením krajského úřadu, o její vhodnosti pro péči o dané dítě rozhoduje soud.

Na oba typy dlouhodobých pěstounů je následně nahlíženo stejně, mají stejná práva a stejné povinnosti, stejné postavení vůči dítěti apod. Rozdíl však nastává, dle zákona č. 359/1999 Sb.(Česko, 2020), v oblasti státní finanční podpory této péče. Zprostředkovaní pěstouni mají nárok na dávku „odměna pěstouna“ a nezprostředkovaným pěstounům náleží dávka „příspěvek při pěstounské péči“, kdy se přihlíží též k případné vyživovací povinnosti takového pěstouna.

2.1.2 Práva a povinnosti pěstouna

Pěstoun je povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat a při výchově dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Je povinen a oprávněn rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte, v těchto záležitostech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění. Má povinnost informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech. Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak. Vyžadují-li to okolnosti, stanoví další povinnosti a práva pěstouna soud. Pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti, neboť svěřeni dítěte do pěstounské péče nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. Náleží-li dítěti příspěvek na úhradu jeho potřeb, dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, přechází právo dítěte na výživné na stát. Další práva a povinnosti pěstounů (osob pečujících) při výkonu pěstounské péče dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, jsou:

- právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě; tato pomoc spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče po dobu, kdy je osoba pečující nebo osoba v evidenci uznána dočasně práce neschopnou nebo

při ošetřování osoby blízké, při narození dítěte, při vyřizování nezbytných osobních záležitostí, při úmrtí osoby blízké,

- právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo alespoň věku 2 let,
- právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců,
- právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti,
- právo na pomoc při plnění povinností včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku,
- povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích,
- povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí,
- v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.

Tato práva a povinnosti jsou ve vztahu ke konkrétní pěstounské rodině upravena v dohodě o výkonu pěstounské péče, případně správním rozhodnutím.

2.1.3 Vznik a zánik pěstounské péče

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a končí nejpozději zletilostí dítěte. Může být také zrušena, a to jen rozhodnutím soudu, který ji může zrušit jen z důležitých důvodů. Učiní tak vždy, jestliže o to požádá pěstoun. (MPSV, 2023)

Soud může dítě svěřit zájemcům o pěstounskou péči do předpěstounské péče; její délku stanoví se zřetelem k okolnostem případu. Nad průběhem a úspěšností předpěstounské péče vykonává soud dohled. Předpěstounská péče by měla vždy předcházet svěřením dítěte do pěstounské péče rozsudkem soudu, jde-li o zprostředkovanou pěstounskou péči orgány

sociálně-právní ochrany dětí.(MPSV, 2023)

Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zákona č.359/1999 Sb.(Česko, 2020). vedeny v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, a to na:

- dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- dobu, po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat, nebo
- dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba.

V těchto případech je soud povinen nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěřeni dítěte do pěstounské péče a za tím účelem si vyžaduje také zprávy od příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí (obecní úřady obcí s rozšířenou působností).

Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle 1 rok. To neplatí, pokud jsou do pěstounské péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do této péče svěřeni později, ne však na dobu delší, než po kterou má trvat pěstounská péče u sourozence (nejdéle 1 rok), který byl do pěstounské péče na přechodnou dobu témuž pěstounovi svěřen jako poslední. Ve výjimečných případech, zvláště je-li zřejmé, že již probíhající kroky směřují ke svěřeni dítěte do dlouhodobé péče, lze dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřit opětovně, čímž bude prolomena zásada trvání přechodné pěstounské péče maximálně 1 rok.(MPSV, 2023)

I v případě pěstounské péče na přechodnou dobu náleží, dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, vyživovací povinnost k dětem svěřeným do této péče nadále rodičům. Výši výživného stanovuje soud, rodič jej pak hradí k rukám Úřadu práce ČR, který vyplácí pěstounovi příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

2.1.4 Finanční zajištění

V České republice pěstounskou péči upravuje zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Dle zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1. 1. 2022 osoby pečující, osoby v evidenci a děti svěřené do péče těchto osob mají dle toho zákona nárok na dávky pěstounské péče. Dávkami pěstounské péče jsou příspěvek

na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při pěstounské péči, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte nahrazuje dítěti výživné od rodičů a slouží k pokrytí běžných měsíčních výdajů dítěte. Jeho výše je závislá na věku dítěte a případně stupni závislosti dítěte na péči jiné osoby.(MPSV, 2023)

Odměna pěstouna dle zákona č.359/1999 Sb. náleží pouze zprostředkovaným pěstounům a pěstounům na přechodnou dobu. Její výše je vázána na koeficient minimální mzdy v závislosti na počtu svěřených dětí, jejich zdravotním stavu a typu pěstounské péče

Odměna pěstouna se tedy považuje za příjem ze závislé činnosti a jako taková podléhá odvodům na sociální a zdravotní pojištění a dani z příjmů. Odměna pěstouna se poskytuje i po dobu dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény osoby pečující nebo osoby v evidenci, nejdéle však do konce kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, ve kterém dočasná pracovní neschopnost vznikla nebo ve kterém byla nařízena karanténa.(MPSV, 2023)

Příspěvek při pěstounské péči náleží naopak, dle zákona č.359/1999 Sb., nezprostředkovaným pěstounům. Výše se odvíjí od násobku životního minima v závislosti na počtu svěřených dětí, jejich zdravotním stavu a příbuzenském poměru k pěstounovi.(MPSV, 2023)

Příspěvek při převzetí dítěte je jednorázová dávka náležející osobě pečující či osobě v evidenci při převzetí dítěte. Tato dávka slouží k úhradě prvotních výdajů souvisejících se péčí o dítě (např. nákup ošacení, vybavení). Výše dávky je závislá na věku dítěte.(MPSV, 2023)

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla je jednorázová dávka v maximální výši 70 % pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 Kč. Součet těchto příspěvků poskytnutých osobě pečující v období posledních 10 kalendářních let nesmí přesáhnout 200 000 Kč. Nárok na ni mají osoby pečující o alespoň 3 děti.(MPSV, 2023)

Mladí dospělí opouštějící pěstounskou péči nebo ústavní výchovu mají nárok na zaopatřovací dávky, jsou jimi zaopatřovací příspěvek opakující a zaopatřovací příspěvek jednorázový.

Zaopatřovací příspěvek opakující se je určen pro mladého dospělého do 26 let, který zůstává i po zletilosti nezaopatřeným dítětem (typicky tedy studuje). Podmínkou je trvání náhradní péče po určitou kvalifikovanou dobu a spolupráce mladého dospělého se sociálním kurátorem obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Příspěvek činí 17 250 Kč měsíčně.(MPSV, 2023)

Zaopatřovací příspěvek jednorázový náleží mladému dospělému při odchodu z náhradní péče po dosažení zletilosti, který nemá nárok na zaopatřovací příspěvek opakující se. Jeho výše činí 28 750 Kč.(MPSV, 2023)

Všechny dávky a příspěvky pěstounské péče, dle zákona 359/1999 Sb., posuzuje a vyplácí na základě žádosti oprávněné osoby nebo pečující osoby o osobu oprávněnou Úřad práce ČR.

2.2 Legislativa pěstounské péče na Slovensku

Na Slovensku legislativu pěstounské péče upravuje zákon č. 627/2005 Sb., o příspěvku na podporu střídavé péče o dítě, ve znění zákona č. 561/2008 Sb. a zákona č. 468/2011 Sb.

Nemohou-li rodiče ze závažných důvodů zajistit osobní péči o nezletilé dítě nebo je-li výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena, může soud svěřit dítě do náhradní osobní nebo pěstounské péče. Nelze-li dítě svěřit do náhradní nebo pěstounské péče, může soud nařídit ústavní výchovu. Poradenství a pomoc jsou poskytovány odbory sociálně-právní ochrany dětí a poručnictví v sociální péči. Stát podporuje náhradní péči o dítě sociálními dávkami za podmínky, že je náhradní péče o dítě vykonávána osobně na základě rozhodnutí soudu.(UPSRV, 2022)

Dle výše zmiňovaného zákona č. 627/2005 Sb., o příspěvku na podporu střídavé péče o dítě(Slovensko, 2005), je na Slovensku náhradní rodinná péče o dítě

- svěřeni nezletilého dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče,
- pěstounská péče,
- opatrovnictví, pokud má opatrovník dítě do osobní péče, to neplatí, pečuje-li opatrovník osobně o dítě, jehož rodiče nejsou plnoletí;
- dočasné svěřeni dítěte do péče osoby, která se chce stát pěstounem
- svěřeni dítěte do péče fyzické osoby rozhodnutím soudu o nařízení předběžné otázky, pokud byl soudu podán návrh na zahájení řízení o svěřeni

dítěte do náhradní péče této fyzické osoby (osobní péče o dítě nebo pěstounská péče),

- svěření nezletilého dítěte do předadopční péče;
- svěření dítěte fyzické osobě předběžným rozhodnutím soudu, jedná-li soud o předadopční péči.

Na Slovensku jsou, dle zákona č. 627/2005 Sb., o příspěvku na podporu střídavé péče o dítě, dávkami pěstounské péče jednorázový příspěvek dítěti při svěření do náhradní péče, jednorázový příspěvek na dítě při ukončení náhradní péče, opakující se příspěvek dítěti svěřenému do pěstounské péče, pravidelný příspěvek náhradnímu rodiči a zvláštní opakovaný příspěvek pro náhradního rodiče. Plátcem těchto příspěvků je Úřad práce, sociálních věcí a rodiny, příslušný podle místa trvalého bydliště náhradního rodiče. (UPSRV, 2022)

Žádost o zařazení do seznamu žadatelů podává žadatel na určeném úřadu práce dle místa trvalého pobytu. Žádost musí obsahovat osobní údaje žadatele o náhradní rodinnou péči, a to: jméno, příjmení, datum a místo narození, bydliště, rodné číslo a další údaje. K žádosti musí být přiloženy (UPSRV, 2021):

- dotazník, který žadatel pravdivě vyplní,
- zpráva o zdravotním stavu žadatele o náhradní rodinnou péči,
- doklad o majetku (např. doklad o příjmu).

Dalšími dokumenty jako součást spisu žadatele o náhradní rodinnou péči jsou (UPSRV, 2021):

- trestní rejstřík,
- zpráva o bydlení, rodině a sociálních podmínkách žadatele,
- vyjádření obce o způsobu života zájemce.

Fyzická osoba, která má zájem stát se pěstounem, má možnost vybrat si subjekt, který ji připraví na náhradní rodinnou péči. Tuto informaci o možnosti výběru získává žadatel od Úřadu práce, sociálních věcí a rodiny, případně od jiných subjektů, akreditovaného orgánu, zařízení nebo obce. (UPSRV, 2021)

Pokud si žadatel vybere subjekt, se kterým se bude na náhradní rodinnou péči připravovat, určený Úřadu práce, sociálních věcí a rodiny danému subjektu oznámí, že fyzická osoba

splňuje podmínky způsobilosti. Manželé, kteří se chtějí stát pěstouny, uzavřou dohodu se subjektem, který je připravuje na náhradní rodinnou péči, společně. Po uzavření dohody probíhá příprava žadatele o náhradní rodinnou péči. Rozsah přípravy na náhradní rodinnou péči je nejméně 26 hodin. Forma přípravy na náhradní rodinnou péči může být individuální, skupinová nebo kombinace individuálních a skupinových forem.(UPSRV, 2021)

Proces posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči je při přípravě zaměřen zejména na(UPSRV, 2021):

- předpoklady žadatele pro vytvoření bezpečného, láskyplného a harmonického rodinného prostředí pro dítě,
- předpoklady žadatele pro výchovu dítěte a uspokojování jeho zvláštních potřeb,
- posouzení přiměřenosti motivace žadatele k přijetí dítěte do pěstounské péče,
- posouzení stability manželského a rodinného prostředí,
- posouzení představy žadatele o dítěti s ohledem na věk, pohlaví, původ a jeho možný stupeň tolerance ke zdraví dítěte nebo jiným omezením,
- zkoumání schopností žadatele umožnit a podporovat dítě v kontaktu se svou biologickou rodinou.

V rámci procesu posuzování předpokladů žadatele pro adopci dítěte bude pracovat s některými psychologickými testy a dotazníky, které mu psycholog předloží. Obsah přípravy se skládá z důležitých témat, jako jsou zejména(UPSRV, 2021):

- základní informace o náhradní rodinné péči – pěstounské péči,
- informace o celém procesu náhradní rodinné péče,
- informace o zvláštních a vývojových potřebách dítěte,
- jak respektovat a posilovat identitu dítěte,
- riziková období ve vývoji dítěte v náhradní rodinné péči,
- osvojení dítěte širší pěstounskou rodinou,
- dítě má právo na styk se svou biologickou rodinou.

Po dokončení celého procesu přípravy je zpracována závěrečná zpráva o přípravě na náhradní rodinnou péči, která je základem pro rozhodnutí o zařazení kandidáta do seznamu uchazečů.(UPSRV, 2021)

Navázání osobního vztahu mezi dítětem a žadatelem o náhradní rodinnou péči zprostředkovává Úřad práce, sociálních věcí a rodiny. O pěstounské péči, dle zákona(UPSRV, 2021), rozhoduje soud.

2.3 Legislativa pěstounské péče v Lotyšsku

Ministerstvo sociálních věcí Lotyšské republiky stanovilo jako cíl politiky týkající se dětí a rodinného práva poskytnout každému dítěti příležitost vyrůstat v rodině. V případě, že to není možné, musí být dítě svěřeno do náhradní rodinné péče, nejprve do péče opatrovníka, poté do péče v náhradní rodině pěstounské nebo adoptivní, není-li možná ani jedna z předchozích variant do péče v dětském domově. (Lotyšsko, 2019)

Zákon o ochraně práv dětí určuje kritéria pro uznání rodiny (osoby) za pěstounskou rodinu nebo specializovanou (krizovou) pěstounskou rodinu, typy specializovaných pěstounských rodin, jakož i postupy pro udělování, odebrání a zánik pěstounské rodiny a status specializované pěstounské rodiny; postupy při předání dítěte do pěstounské rodiny a specializované pěstounské rodiny nebo při ukončení jeho pobytu v nich; právní vztahy a vzájemné osobní a majetkové poměry dítěte a pěstounských rodin, včetně specializovaných pěstounských rodin; postupy financování pěstounských rodin a specializovaných pěstounských rodin, výše náhrady za plnění povinností specializované pěstounské rodiny. (Lotyšsko, 2018)

Zákon o ochraně práv dítěte definuje, že rodina je přirozeným prostředím pro vývoj a růst dítěte a každé dítě má nezczitelné právo vyrůstat v rodině. Není-li dítěti k dispozici rodičovská (rodinná) péče, je přemístěno do náhradní rodinné péče (tj. do opatrovníka, pěstounské rodiny nebo do zařízení péče o dítě). Dítě je v péči mimo rodinu až do dosažení zletilosti nebo do okamžiku, kdy se může vrátit k rodičům nebo kdy může být adoptováno. (Lotyšsko, 2018)

Status pěstounské rodiny lze přiznat manželům (osobě), pokud alespoň jeden z manželů (osoba) je státním občanem Lotyšska. Manželé (osoby) mají právo požádat o postavení pěstounské rodiny, pokud je alespoň jeden z manželů (osoby) ve věku od 25 do 60 let. Výjimečně, je-li to v zájmu dítěte, mohou o postavení pěstounské rodiny požádat manželé (osoby), kteří nesplňují uvedený věk. (Lotyšsko, 2018)

Aby byli manželé (osoba), dle Zákona o ochraně práv dětí, uznáni za způsobilé pro výkon povinností pěstounské rodiny, předloží manželé (osoba) u soudu v místě prohlášeného bydliště doklad totožnosti, žádost a posudek psychiatra na duševní stav osoby a posudek adiktologa na závislost osoby na omamných, psychotropních nebo jiných návykových látkách a soud dále hodnotí:

- motivaci manželů (osob) stát se pěstounskou rodinou,

- vzájemné vztahy členů rodiny,
- znalosti a dovednosti v péči o dítě,
- finanční situaci rodiny,
- životní podmínky manželů (osob),
- výpis z rejstříku trestů dle již zmíněných podmínek.

Manželé (osoby) po přijetí rozhodnutí soudu o vhodnosti k plnění povinností pěstounské rodiny uzavřou s jím vybraným podpůrným centrem dohodu o obdržení posudku psychologa o vhodnosti manželů (osoby) k získání statutu pěstounské rodiny a absolvují vzdělávací kurz podle vzdělávacího programu pěstounské rodiny. Po úspěšném absolvování učebního plánu obdrží manželé (osoba) osvědčení. (Lotyšsko, 2018)

Pěstounská rodina se každoročně účastní vzdělávacích kurzů zajišťovaných centrem podpory v rozsahu minimálně 8 akademických hodin a podílí se na vypracování individuálního plánu rozvoje dítěte umístěného v pěstounské rodině. (Lotyšsko, 2018)

Aby byla pěstounská rodina uznána, dle Zákona o ochraně práv dětí, za vhodnou pro výkon povinností specializované pěstounské rodiny, předloží pěstounská rodina u soudu v místě deklarovaného bydliště navíc doklady prokazující praxi v souladu se zvolenou specializací a soud dále vyhodnotí

- motivaci pěstounské rodiny a vhodnost životních podmínek,
- možnosti zajištění dostupnosti služeb v oblasti životního prostředí, mobility a rehabilitace,
- zkušenosti uvedené v doložené praxi žadatelů,
- znalosti a dovednosti v péči o dítě.

Specializovaná pěstounská rodina absolvuje vzdělávací kurz podle učebního plánu v konkrétní specializaci, jehož rozsah je 24 akademických hodin. Po úspěšném absolvování učebního plánu získává specializovaná pěstounská rodina certifikát. (Lotyšsko, 2018)

Specializovaná pěstounská rodina absolvuje každoročně vzdělávací kurzy péče o dítě poskytované podpůrným střediskem v rozsahu minimálně 8 akademických hodin a podílí se na tvorbě individuálního plánu rozvoje dítěte umístěného v pěstounské rodině. (Lotyšsko, 2018)

Soud při umístění dítěte do pěstounské rodiny nebo do specializované pěstounské rodiny zjišťuje názor dítěte, je-li dítě schopno jej formulovat s přihlédnutím ke svému věku a stupni vyspělosti, a respektuje zájmy dítěte, neboť rovněž ve spolupráci s podpůrným centrem vyhodnocuje, zda bude schopno zajistit dítěti adekvátní životní podmínky a péči. (Lotyšsko, 2018)

Do pěstounské rodiny nebo krizové pěstounské rodiny nelze umístit více než tři děti současně, s výjimkou případu, kdy jsou do pěstounské rodiny umístěni bratři (nevlastní bratři) a sestry (nevlastní sestry). Celkový počet dětí v denní péči pěstounské rodiny nesmí být vyšší než šest (včetně dětí poručnických, adoptovaných nebo vlastních), s výjimkou případů, kdy šest nebo více sourozenců (nevlastních sourozenců) jsou zároveň umístěni do pěstounské rodiny. (Lotyšsko, 2018)

Celkový počet dětí v denní péči v pěstounské rodině o dítě s těžkými funkčními poruchami nesmí být vyšší než dvě (včetně dětí v opatrovnictví, osvojených nebo vlastních dětí). Sirotčí soud ve spolupráci s podpůrným střediskem může po zhodnocení životních podmínek a možností konkrétní pěstounské rodiny rozhodnout o větším celkovém počtu dětí v této pěstounské rodině, pokud je to v zájmu dítěte. (Lotyšsko, 2018)

Pobyt dítěte v pěstounské rodině nebo ve specializované pěstounské rodině skončí před uplynutím doby stanovené ve smlouvě s místní samosprávou v souladu s dohodou mezi sirotčím a opatrovnickým soudem a pěstounskou rodinou nebo specializovanou pěstounskou rodinou. (Lotyšsko, 2018)

Pěstounská rodina a specializovaná pěstounská rodina mají povinnost zajistit, aby dítě mělo odpovídající životní podmínky a péči (zdravotní péči, výchovu a vzdělávání) přiměřené jeho věku a zdravotnímu stavu a mají povinnost na žádost soudu a centra podpory poskytovat informace o styku mezi dítětem a rodiči, duševní a materiální podpoře rodičů při výchově dítěte v rámci náhradní rodinné péče. (Lotyšsko, 2018)

Pěstounská rodina může získat dle Zákona o dávkách (Liepaja, 2023) následující druhy podpory:

- Státní podpora je:
 - odměna za plnění povinností pěstounské rodiny, která závisí na počtu pěstounských dětí v pěstounské rodině.
- Podpora obcí je:

- Příspěvek pěstounské rodině na nezaopatřené dítě,
- Podpora nákupu dětského oblečení, obuvi a měkkých zásob,
- Příspěvek na nákup individuálních učebních pomůcek,
- Příspěvek na zlepšení zdraví dítěte,
- Příspěvek na zlepšení životních podmínek,
- Obecní odměna za výkon povinností pěstounské rodiny,
- Zdravotní pojištění pěstounské péče,
- Odlehčovací služba pro rodinu do 10 dnů v kalendářním roce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 METODOLOGIE

3.1 Charakteristika výzkumu

V praktické části diplomové práce se zabýváme komparací legislativních systémů pěstounské péče v České republice, na Slovensku a v Lotyšsku. Specifikujeme společné a odlišné znaky legislativních systémů pěstounské péče. Zaměřujeme se na formy pěstounské péče v jednotlivých zemích. Analyzujeme dávky pěstounské péče, konkrétně nárok na tyto dávky a jejich výši ve vybraných zemích. Dále srovnáváme počtu dětí svěřených do pěstounské péče v jednotlivých zemích a změny v počtu žádostí, pěstounů a počtu dětí svěřených do pěstounské péče v České republice v závislosti na novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, platné k 1. 1. 2018 a novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, platné k 1. 1. 2022. V každé porovnávané oblasti je vložena přehledová tabulka se shrnutými informacemi pro lepší přehlednost a orientaci v textu. V celkovém shrnutí provádíme komparaci legislativních systémů pěstounské péče v České republice, na Slovensku a v Lotyšsku, a také komparativní analýzu počtu dětí svěřených do pěstounské péče v jednotlivých zemích a změny v počtu žádostí, pěstounů a počtu dětí svěřených do pěstounské péče v České republice v závislosti na novelizacích zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

3.1.1 Proč dávky pěstounské péče

Pochybují, že motivace přijmout dítě do pěstounské péče je primárně zisk z dávek státní sociální podpory. Ale právě tyto dávky jsou nedílnou realitou náhradní rodinné péče. Vážní žadatelé o zprostředkování pěstounské péče musí zvážit i toto hledisko pěstounství, aby mohli poskytnout domov dítěti, které jej potřebuje. Finanční zajištění by mělo být natolik dostačující, aby se pěstouni mohli plně věnovat svým svěřeným dětem a působit jako psychoterapeutická rodina.

Dle Aliance náhradních rodin ČR (Krejčíková, 2021) je v současné době znatelný pokles počtu přechodných pěstounů a mnoho přechodných pěstounů avizovalo ukončení činnosti. Důvodem bylo velmi nízké finanční ohodnocení, které přechodné pěstouny dostávalo čím dál častěji do existenčních potíží. Právě Aliance náhradních rodin apelovala na navázání odměny pěstouna na minimální mzdu s pravidelnou valorizací.

3.1.2 Proč Česká republika, Slovensko a Lotyšsko

Proč jsme vybrali ke srovnání legislativního systému pěstounské péče České republiky právě Slovensko a Lotyšsko? Legislativní zakotvení pěstounské péče na Slovensku bylo v roce 1993 identické se systémem českým. A právě díky blízkosti a stejným startovním podmínkám je poutavé sledovat legislativní vývoj, změny a následky z něj vyplývající.

Lotyšsko jsme vybrali z toho důvodu, že je to země, která poskytuje konkrétní dávky pěstounské péče pro pěstounské rodiny stejně jako Česká a Slovenská republika. Při našem předvýzkumu jsme se nesetkali s komparací českého a lotyšského legislativního systému pěstounské péče.

Narazili jsme ale na mezinárodní srovnání počtu dětí vychovávaných v náhradní rodinné výchově ke konci r. 2010 (Otevřená budoucnost, 2010), kde se uvádí, že v České republice bylo umístěno v pěstounské péči a péči poručníka 9 662, na Slovensku 9 146 a v Lotyšsku 6 449 dětí. Při převodu bylo v roce 2010 v České republice vychováváno v pěstounské péči a péči poručníka 524, na Slovensku 888 a v Lotyšsku 1 692 dětí na 100 000 obyvatel populace ve věku 0–17 let. A proto nám přišlo zajímavé učinit rozbor a srovnání právě těchto tří zemí.

3.1.3 Proč novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, s účinností od 1. 1. 2022

V posledních letech hýbe českou společností i politickou scénou téma pěstounské péče. S účinností od 1. 1. 2022 vešla v platnost novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Novela zákona přináší zásadní změny v oblasti náhradní rodinné péče, snaží se o pomoc mladých dospělých opouštějících náhradní péči, podporuje péči o děti v krizových zařízeních a usiluje o omezení institucionální péče o nejmladší děti. Novela podstatným způsobem mění i výplatu a výši dávek pěstounské péče.

Ale kde novelizace na jedné straně přidává, na druhé bere. Pěstounská péče je nově rozlišována na zprostředkovanou a nezprostředkovanou a podle typu péče vzniká nárok na odlišné dávky. Zatímco pečující osoby, které prošly odborným posouzením a přípravou na příslušném krajském úřadě a zároveň byly vytipovány jako vhodné pečovatelé k cizímu konkrétnímu dítěti, získávají vyšší finanční ohodnocení, naopak osoby, které mají v osobní péči dítě příbuzné nebo blízké, v tuto chvíli přicházejí o část finanční podpory od státu.

3.2 Cíl výzkumu

Hlavním cílem diplomové práce je porovnat legislativní systémy pěstounské péče v České republice, na Slovensku a v Lotyšsku.

Díličními cíli diplomové práce vyplývajícími z cíle hlavního jsou

1. Porovnání společných a odlišných znaků v oblasti formy pěstounské péče ve vybraných zemích,
2. Porovnání společných a odlišných znaků v oblasti nároku na dávky a finanční podpory pěstounské péče ve vybraných zemích,
3. Porovnání počtu dětí svěřených do pěstounské péče ve vybraných zemích,
4. Porovnání počtu pěstounů v České republice v závislosti na legislativních změnách systému pěstounské péče,

3.3 Výzkumné otázky

Podle výzkumných cílů jsme stanovili základní výzkumné otázky.

1. Jaké jsou společné a odlišné znaky v oblasti formy pěstounské péče v České republice, na Slovensku a v Lotyšsku?
2. Jaké jsou společné a odlišné znaky v oblasti nároku na dávky a finanční podpory pěstounské péče v České republice, na Slovensku a v Lotyšsku?
3. Jak se liší poměr počtu dětí svěřených do pěstounské péče a péče ústavního zařízení v České republice, na Slovensku a v Lotyšsku?
4. Jak se změnil počet žádostí, pěstounů a dětí svěřených do pěstounské péče v České republice v závislosti na novelizace zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí?

3.4 Metoda výzkumu

V praktické části diplomové práce postupujeme pomocí komparativní a obsahové analýzy dokumentů s užitím kvalitativního přístupu.

Přestože analýzu a rozbor dokumentů lze využít jak v kvalitativním tak i v kvantitativním pedagogickém výzkumu, zvolili jsme přístup kvantitativní především z toho důvodu, že se v naší práci snažíme o systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání (Chráska, 2016) legislativního zakončení pěstounské péče ve vybraných evropských zemích.

Základním krokem při přípravě komparace a analýzy bylo zpracování rešerší dostupných výzkumných textů k tématu náhradní rodinné péče v evropských zemích. Komparace a analýza námi vybraných zemí je založena na studiu legislativních dokumentů, výzkumných zpráv a článků, sociálně politických textů, koncepčních dokumentů, ale i textů, které téma náhradní rodinné péče popularizují. Naše práce vychází také z výkazů, analýz a statistik ministerstev vybraných zemí, které jsou dostupné na webových stránkách jednotlivých ministerstev konkrétní země.

V případě České a Slovenské republiky jsme pracovali s texty v jazyce dané země. V případě Lotyšska jsme s ohledem na neznalost lotyštiny pracovali s texty v angličtině anebo jsme text v lotyštině přeložili pomocí překladače google.cz.

3.5 Předvýzkum

V minulosti byla realizována výzkumná šetření v oblasti srovnání legislativních systémů pěstounské péče v České republice a zemích Evropské unie.

Za tyto práce můžeme považovat výzkum Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku autorů Ondřej Novák, Jan Paleček, Olga Šmídová-Matoušová, Filip Vyskočil, Jakub Zuman a Věduna Bubleová z roku 2015 (Novák, a další, 2015) a výzkum „Komparativní analýza veřejných politik vybraných států EU v oblasti přípravy na stárnutí vč. porovnání systémů sociálního zabezpečení, pojistných a nepojistných sociálních dávek, nemocenského a důchodového pojištění a nastavení důchodového systému“ vyhotovenou v rámci projektu Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň v roce 2019 (Zaměstnanost, 2019).

Za bakalářské, diplomové a rigorózní práce na téma legislativního zakotvení pěstounské péče a finanční podpory ze strany státu v České republice můžeme zmínit:

- Beneš Dominik, Pěstounská péče v ČR a na Slovensku, 2019
- Garecová Denisa, Pěstounská péče na přechodnou dobu jako zaměstnání, 2016
- Bučková Barbora, Náhradní rodinná péče-pěstounská péče očima vybraných pěstounů, 2018
- KOPECKÁ Pavla, Pěstounská péče: Motivace přijetí dítěte a vliv na rodinu, 2017
- KRYCHTÁLKOVÁ Helena, Pěstounská péče a hmotné zabezpečení ze strany státu, 2019
- KUČERKOVÁ Helena, Pěstounská péče na přechodnou dobu-motivace k rozhodnutí vykonávat PPPD, 2019
- Ondrušová Lucie, Sociálně právní ochrana dětí - náhradní rodinná péče, problematika pěstounských rodin, 2021
- Rykrová Gabriela, Pěstounská péče a její finanční ohodnocení, 2020
- Součková Klára, Dávky pěstounské péče poskytované na vybraných kontaktních pracovištích Úřadu práce ČR, 2021
- ŠTAFFOVÁ Hana, Pěstounská péče ve světle aktuální judikatury, 2019

3.6 Stručná charakteristika vybraných zemí

Všechny tři námi vybrané státy jsou členy Evropské Unie – Česká republika a Slovensko od roku 2004 a Lotyšsko od roku 2007. Ve všech zemích EU nesou rodičovskou zodpovědnost rodiče dítěte. Pravidla upravující svěřeni dítěte do péče po rozvodu, odluce či svěřeni dítěte do péče jiné osoby se v jednotlivých zemích liší.

Česká republika, Slovensko a Lotyšsko jsou také členy Schengenského prostoru, na jehož základě mohou osoby překračovat hranice smluvních států na kterémkoli místě bez hraniční kontroly. Platí zde však základní pravidlo cestování s vlastním cestovním dokladem. Od roku 2012 tato povinnost platí i pro děti a nezletilé osoby. (MVČR, 2023)

Oproti České republice jsou Slovensko a Lotyšsko členy Eurozóny, tedy měnové unie států, které přijaly jako svou hlavní měnu euro. Slovensko přijalo euro jako své jediné zákonné platidlo v roce 2009 a Lotyšsko v roce 2014. V České republice je oficiální měnou česká koruna. V naší práci neprovádíme převod české koruny na euro, nebo naopak. Neřešíme totiž konkrétní výši dávky, ale spíše principy, dle kterých jsou jednotlivé dávky vypláceny a jakým způsobem kopírují ekonomickou situaci v konkrétním státě.

4 KOMPARACE LEGISLATIVNÍCH SYSTÉMŮ VYBRANÝCH ZEMÍ

V následující kapitole se věnujeme srovnání legislativních systémů, konkrétně formy pěstounské péče, nároku na dávky a finanční podpory pěstounské péče České, Slovenské a Lotyšské republiky. Dále srovnáváme počet dětí svěřených do pěstounské péče v jednotlivých zemích a nakonec počet žádostí, pěstounů a dětí do pěstounské péče svěřených v České republice v závislosti na novelizaci zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí platné k 1. 1. 2018 a novelizaci zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí platné k 1. 1. 2022.

4.1 Komparace systémů z hlediska společných a odlišných znaků v oblasti formy pěstounské péče

V České republice upravuje formy náhradní rodinné péče zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Jsou jimi:

- a) svěřeni dítěte do péče jiné osoby
- b) pěstounská péče
- c) pěstounská péče na přechodnou dobu
- d) poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje
- e) osvojení.

Na Slovensku je, dle zákona č. 627/2005 Sb., o příspěvcích na podporu pěstounské péče, náhradním rodičem fyzická osoba, které byla soudem svěřena péče o dítě. Náhradní rodinou péčí je dle tohoto zákona:

- a) svěřeni nezletilého dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče,
- b) pěstounská péče;
- c) opatrovnictví, pokud má opatrovník dítě do osobní péče, to neplatí, pečuje-li opatrovník osobně o dítě, jehož rodiče nejsou plnoletí;
- d) dočasné svěřeni dítěte do péče osoby, která se chce stát pěstounem
- e) svěřeni dítěte do péče fyzické osoby rozhodnutím soudu o nařízení předběžné otázky, pokud byl soudu podán návrh na zahájení řízení o svěřeni dítěte do náhradní péče této fyzické osoby (osobní péče o dítě nebo pěstounská péče),

- f) svěřeni nezletilého dítěte do předadopční péče;
- g) svěřeni dítěte fyzické osobě předběžným rozhodnutím soudu, jedná-li soud o předadopční péči.

V Lotyšsku se, dle Zákona o sociálních službách, poskytuje péče sirotkům a dětem bez rodičovské péče v rodinném prostředí:

- v pěstounské rodině, popřípadě ve specializované pěstounské rodině,
- s opatrovníkem.

4.2 Komparace systémů z hlediska společných a odlišných znaků v oblasti nároku na dávky pěstounské péče a v oblasti finanční podpory pěstounské péče

V této kapitole se zaměříme na dávky pěstounské péče, a to z pohledu typu, nároku, příjemce, četnosti výplaty dávky a její výše. Výši dávky dále porovnáme v návaznosti na životní minimum, minimální a průměrnou mzdu v konkrétní zemi. Všechny námi vybrané státy vyplácejí pěstounům i další rodinné dávky. My se však chceme v naší diplomové práci věnovat pouze konkrétním dávkám pěstounské péče.

V České republice jsou dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí poskytovány dětem v pěstounské péči, osobám pečujícím nebo v evidenci dávky:

- Nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče na základě zákonného zastoupení náhradního rodiče je příjemcem dávek pěstounské péče:
 - Příspěvek na úhradu potřeb dítěte
- Náhradní rodič je příjemcem dávek:
 - Odměna pěstouna
 - Příspěvek při pěstounské péči
 - Příspěvek při převzetí dítěte
 - Příspěvek na nákup motorového vozidla
- Mladý dospělý:
 - Zopatřovací příspěvek opakovaný
 - Zopatřovací příspěvek jednorázový

Plátcem těchto příspěvků je Úřad práce.

Slovenská republika poskytuje, dle zákona č. 627/2005 Sb., o příspěvku na podporu střídavé péče o dítě, ve znění zákona č. 561/2008 Sb. a zákona č. 468/2011 Sb., dávky na podporu náhradní péče o dítě pro náhradní osobní péči, pěstounskou péči a péči vychovatele:

- Nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče na základě zákonného zastoupení náhradního rodiče je příjemcem dávek pěstounské péče:
 - Jednorázový příspěvek dítěti při svěřením do náhradní péče

- Jednorázový příspěvek na dítě při ukončení náhradní péče
- Opakující se příspěvek dítěti svěřenému do pěstounské péče
- Náhradní rodič je příjemcem dávek:
 - Pravidelný příspěvek náhradnímu rodiči
 - Zvláštní opakovaný příspěvek pro náhradního rodiče
 - Zvláštní opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči svěřeného dítěte, které je občanem se zdravotním postižením

Plátcem těchto příspěvků je Úřad práce, sociálních věcí a rodiny, příslušný podle místa trvalého bydliště náhradního rodiče.

Lotyšsko dle Zákona o sociálních službách a sociální pomoci poskytuje dávky pěstounské péče náhradnímu rodiči, jsou jimi:

- Odškodnění za péči o osvojené dítě
- Příspěvek opatrovníkovi na péči o dítě
- Náhrada za výkon opatrovnických povinností
- Odměna za plnění povinností pěstounské rodiny
- Odměna za plnění povinností specializované pěstounské rodiny
- Příspěvek pěstounské rodině na nezaopatřené dítě
- Příspěvek pěstounské rodině na nákup oděvů a bytového zařízení a měkkých zásob
- Jednorázová náhrada nákladů na uspořádání bytu
- Další příspěvky pro pěstounské rodiny, které pečují o dítě v nouzi nebo o zdravotně postižené dítě

Česká republika	Slovenská republika	Lotyšsko
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	Jednorázový příspěvek dítěti při svěřením do náhradní péče	Odškodnění za péči o osvojené dítě
Odměna pěstouna	Jednorázový příspěvek na dítě při ukončení náhradní péče	Příspěvek opatrovníkovi na péči o dítě
Příspěvek při pěstounské péči	Opakující se příspěvek dítěti svěřenému do pěstounské péče	Náhrada za výkon opatrovnických povinností
Příspěvek při převzetí dítěte	Pravidelný příspěvek náhradnímu rodiči	Odměna za plnění povinností pěstounské rodiny
Příspěvek na nákup motorového vozidla	Zvláštní opakovaný příspěvek pro náhradního rodiče	Odměna za plnění povinností specializované pěstounské rodiny
Zaopatřovací příspěvek opakující se	Zvláštní opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči svěřenému dítěti, které je občanem se zdravotním postižením	Příspěvek pěstounské rodině na nezaopatřené dítě
Zaopatřovací příspěvek jednorázový		Příspěvek pěstounské rodině na nákup oděvů a bytového zařízení a měkkých zásob
		Jednorázová náhrada nákladů na uspořádání bytu
		Další příspěvky pro pěstounské rodiny, které pečují o dítě v nouzi nebo o zdravotně postižené dítě

Tabulka č. 1 Seznam dávek – Česká republika, Slovensko, Lotyšsko

Dávky pěstounské péče v ČR	Nárok	Četnost	Výše příspěvku
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	Nárok na tuto dávku má nezletilé nezaopatřené dítě, které je svěřené do péče pěstouna.	Měsíční	<ul style="list-style-type: none"> - 6.290 Kč pro dítě do 6 let - 7.750 Kč pro dítě od 6 do 12 let - 8.870 Kč pro dítě od 12 do 18 let - 9.220 Kč pro dítě od 18 do 26 let <p>Výši příspěvku na úhradu potřeb dítěte ovlivňuje také stupeň závislosti svěřeného dítěte na pomoci jiné fyzické osoby. Příspěvek se pak zvyšuje dle stupně závislosti na péči jiné osoby</p>
Odměna pěstouna	Nárok na odměnu pěstouna má osoba pečující, která poskytuje dítěti zprostředkovanou pěstounskou péči, a osoba v evidenci (pěstoun na přechodnou dobu).	Měsíční	Výpočet výše odměny pěstouna je navázán na koeficient minimální mzdy v závislosti na počtu svěřených dětí, jejich zdravotním stavu a typu pěstounské péče (dlouhodobá x přechodná)
Příspěvek při pěstounské péči ⁷	Dávka, která je vyplácena v rámci náhradní rodinné péče osobě pečující za péči o svěřené dítě/děti v nezprostředkované (příbuzenské) pěstounské péči.	Měsíční	Výpočet výše příspěvku při pěstounské péči se odvíjí od násobku životního minima jednotlivce, počtu svěřených dětí a také jejich zdravotního stavu. Výši příspěvku ovlivňuje také to, kdo o svěřené dítě nebo děti pečuje – v případě prarodičů a praprarodičů dítěte/dětí je násobek nižší než u ostatních.
Příspěvek při převzetí dítěte	Dávka při převzetí dítěte do péče osobě pečující a nově od 1. 1. 2022 i osobě v evidenci (pěstoun na přechodnou dobu) na pokrytí počátečních výdajů.	Jednorázová	<ul style="list-style-type: none"> - 10.800 Kč u dítěte do 6 let - 12.150 Kč u dítěte od 6 let do 12 let - 13.500 Kč u dítěte od 12 let do 18 let⁸

⁷ Výše příspěvku při pěstounské péči se odvíjí od výše životního minima jednotlivce. Příspěvek při pěstounské péči je sociální dávka, nepodléhá předpisům o dani z příjmu – nedaní se.

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla ⁹	Nárok má pouze osoba pečující (ne osoba v evidenci), která má v pěstounské péči nejméně tři děti (včetně zletilých, ale nezaopatřených dětí).	Jednorázová	Výše této dávky je stanovena na 70% z pořizovací ceny vozidla - nejvýše je ale vyplácena částka 100.000 Kč.
Zaopatřovací příspěvek opakující se	Je možno čerpat od zletilosti do 26 let (pokud dotyčný studuje). Do 2027 je možno si vybrat, zda zaopatřovací příspěvek nebo pěstounské dávky, následně jen zaopatřovací příspěvek.	Měsíční	- 17.250 Kč
Zaopatřovací příspěvek jednorázový	Nárok vzniká po zániku pěstounské, poručenské nebo ústavní péče při ukončení nezaopatřenosti	Jednorázová	- 28.750 Kč

Tabulka č. 2 Seznam dávek – Česká republika

⁸ Převzala-li osoba pečující dítě do pěstounské péče po přechodnou dobu, nesmí součet příspěvků při převzetí dítěte u této osoby pečující přesáhnout 40.000 Kč v období posledních 12 kalendářních měsíců přede dnem podání žádosti o tento příspěvek.

⁹ O dávku je možné požádat jak při nákupu nového nebo ojetého vozidla, tak i na úhradu oprav již vlastněného vozidla (je nutné doložit příslušné faktury za provedené opravy). Podmínkou vyplacení této dávky je, že vozidlo následně nesmí být používáno k výdělečné činnosti.

Dávky pěstounské péče na Slovensku	Nárok	Četnost	Výše příspěvku
Jednorázový příspěvek dítěti při svěřeni do náhradní péče	Podmínkou nároku je osobní péče náhradního rodiče o svěřené dítě, které bylo ke dni svěřeni v ústavní výchově, nebo pokud nemělo základní vybavení	Jednorázově	- 829,86 €
Jednorázový příspěvek na dítě při ukončení náhradní péče	Osobou oprávněnou k uplatnění nároku je zletilé dítě, které bylo umístěno do pěstounské péče.	Jednorázově	- 1015,60 €
Opakující se příspěvek dítěti svěřenému do pěstounské péče	Osobou oprávněnou k uplatnění nároku je nezaopatřené dítě umístěné do pěstounské péče na základě rozhodnutí soudu	Měsíčně	- 199,20 € pro dítě do 10 let - 229,00 € pro dítě od 10 do 15 let - 248,90 € pro dítě starší 15 let
Pravidelný příspěvek náhradnímu rodiči	Osobou oprávněnou k uplatnění nároku je náhradní rodič, kterému bylo dítě svěřeno do péče	Měsíčně	- 175,62 €
Zvláštní opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči ¹⁰	Nárok na dávku má náhradní rodič pečující o tři nebo více dětí, které jsou sourozeneckou skupinou.	Měsíčně	Základní částka opakovaného příspěvku náhradnímu rodiči se zvyšuje o 124,91 € na péči o tři a více dětí, které jsou sourozeneckou skupinou
Zvláštní opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči svěřenému dítěti, které je občanem se zdravotním postižením	Osobou oprávněnou uplatnit nárok je náhradní rodič, kterému bylo nezletilé dítě svěřeno do pěstounské péče.	Měsíčně	72,36 € na každé svěřené dítě, které je občanem se zdravotním postižením, a to i v případě, že náhradní rodič nemá nárok na opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči

Tabulka č. 3 Seznam dávek – Slovenská republika

¹⁰ Dávka náleží i v případě, že mu nevzniká nárok na opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči z důvodu pobírání mateřského nebo rodičovského příspěvku. O zvýšení částky se žádá pouze dopisem (bez formuláře žádosti).

Dávka pěstounské péče v Lotyšsku	Nárok	Četnost	Výše příspěvku
Odkodnění za péči o osvojené dítě	Poskytuje se osobě, která plánuje osvojení a pečuje o dítě	Měsíčně	70 % průměrné mzdy na pojistném na státní sociální pojištění, pokud oprávněná osoba pečuje o dítě do 8 let a je na rodičovské dovolené nebo pracuje méně než 20 hodin týdně; - 171 € všem ostatním.
Příspěvek opatrovníkovi na péči o dítě	Přiznává se jmenovanému opatrovníkovi	Měsíčně	- 215 € kdo vychovává dítě mladší 7 let; - 258 € kdo vychovává dítě ve věku 7–17 let
Náhrada za výkon opatrovnických povinností	Přiznává se ustanovenému opatrovníkovi	Měsíčně	- 54,07 €
Odměna za plnění povinností pěstounské rodiny	Přiznává se rodině nebo osobě uznané za pěstounskou rodinu	Měsíčně	- 171 € pro jedno dítě, - 222,30 €, pro dvě děti - 273,60 € pro tři a více dětí - Vyplácí centrum podpory
Odměna za plnění povinností specializované pěstounské rodiny ¹¹	Přiznává se specializované rodině nebo osobě uznané za specializovanou pěstounskou rodinu	Měsíčně	- Dle počtu dní a povinných příspěvků zaměstnavatele na sociální pojištění
Příspěvek pěstounské rodině na nezaopatřené dítě	Přiznává se rodině nebo osobě uznané za pěstounskou rodinu;	Měsíčně	Výši stanoví a vyplácí obecní úřad, ale nemůže být nižší než: - 215 € pro osobu, která vychovává dítě mladší 7 let; - 258 € pro osobu, která vychovává dítě ve věku 7-17 let - Místo zmíněné dávky může obec vydat oblečení, obuv a další věci potřebné

¹¹Odměna za plnění povinností specializované pěstounské rodiny se přiznává a vyplácí krizové pěstounské rodině ode dne, kdy bylo dítě umístěno do náhradní pěstounské rodiny v krizové péči rozhodnutím soudu o umístění dítěte do náhradní rodinné rodiny v krizové péči nebo rozhodnutím policie o oddělení dítěte od rodiny. Krizová pěstounská rodina pobírá tuto náhradu po dobu tří kalendářních měsíců následujících po kalendářním měsíci, v němž byl pobyt dítěte v pěstounské rodině ukončen, ledaže je zbavena krizového postavení pěstounské rodiny.

Příspěvek pěstounské rodině na nákup oděvů a bytového zařízení a měkkých zásob	Poskytnutý rodině nebo osobě uznané za pěstounskou rodinu	Dle potřeby	Výše příspěvku stanoví a vyplácí obecní úřad podle potřeb dítěte - místo příspěvku může určený obecní úřad vydávat ošacení, obuv a další věci potřebné pro dítě
Jednorázová náhrada nákladů na uspořádání bytu	Pro pěstounské rodiny, které pečují o dítě v nouzi, nebo pro pěstounské rodiny, které pečují o zdravotně postižené dítě s těžkou funkční poruchou	Jednorázově	- 500 € - Vyplácí centrum podpory
Další příspěvky pro pěstounské rodiny, které pečují o dítě v nouzi nebo o zdravotně postižené dítě		Dle potřeby	- Vyplácí obec

Tabulka č. 4 Seznam dávek – Lotyšsko

Specializovaná pěstounská rodina obdrží bez ohledu na počet umístěných dětí odměnu za výkon povinností specializované pěstounské rodiny ve výši dle vzorce(Lotyšsko, 2018):

$$F_k = (A \times 12 \text{ měsíců} / 365 \text{ dní} \times D) + (A \times 12 \text{ měsíců} / 365 \text{ dní} \times D_k) + \text{VSAOI, kde}$$

F_k - výše odměny;

A - výše odměny 430 € měsíčně;

D – počet dní¹²;

D_k - počet dní, kdy bylo dítě (děti) umístěno do krizové pěstounské péče;

SSIA – povinné příspěvky zaměstnavatele na sociální pojištění, pokud existují;

Pěstounská rodina pro dítě se závažnými funkčními poruchami s použitím vzorce(Lotyšsko, 2018):

$$F_a = (A \times 2 \times 12 \text{ měsíců} / 365 \text{ dnů} \times D_a) + \text{VSAOI, kde}$$

¹² Odměna za výkon povinností specializované pěstounské rodiny se přiznává a vyplácí specializované pěstounské rodině ode dne, kdy bylo dítě umístěno do náhradní pěstounské rodiny v krizové péči rozhodnutím soudu o umístění dítěte do náhradní rodinné rodiny v krizové péči nebo rozhodnutím policie o oddělení dítěte od rodiny. Krizová pěstounská rodina pobírá tuto náhradu po dobu tří kalendářních měsíců následujících po kalendářním měsíci, v němž byl pobyt dítěte v pěstounské rodině ukončen, ledaže je zbavena krizového postavení pěstounské rodiny.(Lotyšsko, 2018)

Fa - výše odměny;

A - výše odměny 430 € měsíčně;

Da - počet dní, kdy bylo dítě umístěno do PP pro dítě s těžkým funkčním postižením;

VSAOI – povinné státní sociální pojištění zaměstnavatele, pokud existuje.

Dalšími příspěvky pro pěstounské rodiny, které pečují o dítě v nouzi nebo o zdravotně postižené dítě, poskytované obcí jsou (Liepaja, 2023):

- Příspěvek na nákup individuálních učebních pomůcek až do výše 100 EUR ročně,
- Příspěvek na zlepšení zdraví dítěte,
- Příspěvek na zlepšení životních podmínek,
- Obecní odměna za výkon povinností pěstounské rodiny,
- Zdravotní pojištění pěstounské péče,
- Program sociální podpory pro pěstounskou rodinu a dítě umístěné do pěstounské péče,
- Odlehčovací služba pro rodinu do 10 dnů v kalendářním roce

4.3 Komparace počtu dětí svěřených do pěstounské péče v jednotlivých zemích

V této kapitole provádíme komparaci počtu dětí v pěstounské péči a v péči ústavního zařízení. Sledujeme počty dětí za období let 2015 až 2022 v jednotlivých zemích.

Česká republika

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Počet dětí v pěstounské péči	10380	10922	11362	11643	11931	12092	12351	12268
Počet dětí v péči zařízení/ústavu	6836	6593	6677	6527	6799	6436	6183	6204

Tabulka č. 5 Počet dětí pěstounské péči – Česká republika

Zdroj: (MPSV, 2023)

Slovenská republika¹³

Rok	2015	2016	2017	2018	2019
počet dětí v pěstounské péči	1847	1719	1548	1390	1256
počet dětí v péči zařízení/ústavu	5157	5266	5151	5595	5093

Tabulka č. 6 Počet dětí pěstounské péči – Slovenská republika

Zdroj: (UPSRV, 2020)

¹³ Úřad práce, sociálních věcí (UPSRV, 2020) a rodiny v době, kdy jsme sledovali potřebná data pro komparaci, na svých webových stránkách zveřejňoval počty dětí svěřených do pěstounské péče a péče ústavního zařízení pouze za období let 2015 až 2019. Z toho důvodu jsme nemohli provést porovnání i za období následující.

Lotyšsko

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Počet dětí v pěstounské péči, bez dětí svěřených do osobní péče opatrovníka	1232	1193	1173	1246	1355	1377	1413	1476
Počet dětí v péči zařízení/ústavu	1429	1216	1037	794	621	568	514	527

Tabulka č. 7 Počet dětí pěstounské péči – Lotyšsko

Zdroj: (Lotyšsko, 2018)

4.4 Komparace počtu pěstounů v České republice v závislosti na novelizaci zákona č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí, platné k 1. 1. 2018 a novelizaci zákona č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí, platné k 1. 1. 2022

Nyní srovnáme změny, které přinesly novelizace zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v oblasti výše dávek pěstounské péče a porovnáme, jak tyto novelizace ovlivnily jednotlivé počty žadatelů o pěstounskou péči, počty pěstounů v evidenci i dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče. Vycházíme zde z ročních výkazů Ministerstva práce a sociálních věcí z let 2015 až 2022, které jsou volně k dispozici na webových stránkách ministerstva (MPSV, 2023). Toto časové rozpětí jsme si vybrali z toho důvodu, že zde došlo ke dvěma výrazným novelizacím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a to s účinností od 1. 1. 2018 a s účinností od 1. 1. 2022. Porovnááme počet podaných žádostí o zprostředkování pěstounské péče; počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče; počet dětí v pěstounské péči a počet dětí umístěných v náhradní péči zařízení pro péči o děti.

4.4.1 Novelizace s účinností od 1. 1. 2018

Od 1. ledna 2018 došlo ke změnám ve výši dávek pěstounské péče dle zákona č.359/1999 Sb. Dlouhodobým pěstounům se odměna zvýšila. Naopak odměna přechodných pěstounů zůstala stejná jako předtím, a navíc, dle zákona o státní sociální podpoře, přechodným pěstounům zanikl nárok na čerpání rodičovského příspěvku. U dlouhodobé i přechodné pěstounské péče pak byl o 10 % navýšen příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Změna výše odměny pěstouna

počet dětí v pěstounské péči	Do 31.12.2017	Od 1.1.2018
0	20 000 Kč	20 000 Kč
1	8 000 Kč	12 000 Kč
2	12 000 Kč	18 000 Kč
3	20 000 Kč	30 000 Kč
4	24 000 Kč	36 000 Kč
5	28 000 Kč	42 000 Kč
6	32 000 Kč	48 000 Kč
1 dítě ve II.-IV. stupni závislosti	20 000 Kč	30 000 Kč
2 děti ve II.-IV. stupni závislosti	24 000 Kč	36 000 Kč
1 dítě ve II.-IV. stupni závislosti + jedno dítě zdravé	24 000 Kč	36 000 Kč

Tabulka č. 8 Změna výše odměny pěstouna

Zdroj:(MPSV, 2023)

4.4.2 Novelizace s účinností od 1. 1. 2022

Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, provedená zákonem č. 363/2021 Sb., účinnost od 1. ledna 2022 obsahuje zásadní změny v oblasti dávek pěstounské péče a přináší nové dávky, které do systému dávek pěstounské péče přímo nespádají.

Novými dávkami jsou zaopatřovací příspěvky. Zaopatřovací příspěvky pomáhají mladým lidem v období, kdy například ještě studují, a přitom už jsou zletilí. Mohou je čerpat ale nejvýše do věku 26 let. Od ledna 2022 zmírňují jejich nepříznivou sociální situaci poté, kdy zanikla pěstounská nebo poručenská péče nebo ústavní výchova v důsledku zletilosti či nabytí plné svéprávnosti. Pravidelná dávka činí 17 250 Kč.

V rámci přechodného období do konce roku 2027 si mohou mladí dospělí odcházející z pěstounské či poručenské péče vybrat, zda budou chtít pobírat zaopatřovací příspěvek nebo dál čerpat pěstounské dávky.¹⁴

Po ukončení pěstounské nebo ústavní péče mají mladí lidé také nárok na jednorázový příspěvek, který náleží při ukončení nezaopatřenosti (studia) ve výši 28 750 Kč. Ročně je vyplaceno přes 800 těchto jednorázových příspěvků. (MPSV, 2022)

Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, provedená zákonem č. 363/2021 Sb., se dotkla úprav v nárocích na dávky pěstounské péče. Nárok na příspěvek při převzetí dítěte mají nově také pěstouni, kteří převzali dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu, a to nejdříve od 1. 1. 2022 či později (jednorázová dávka dle věku dítěte 8 000 - 10 000 Kč na nákup vybavení a ošacení pro převzaté dítě). Pro tyto osoby je dávka zastropována maximální výší 40 000 Kč v období posledních 12 kalendářních měsíců přede dnem podání žádosti o tento příspěvek. Příspěvek při převzetí dítěte může být vyplacen stejné osobě na stejné dítě pouze jednou.

Novela také nově upravuje nárok na dávku příspěvek na úhradu potřeb dítěte v případě tzv. „svěřenectví“. Dávka pěstounské péče příspěvek na úhradu potřeb dítěte je dávka dítěte a byla poskytována osobě pečující, která má svěřeno nezletilé dítě do pěstounské péče nebo poručenství. Nově od 1. 1. 2022 na dávku příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nárok i fyzická osoba, která má dítě svěřeno do osobní péče dle § 953 občanského

¹⁴ V případě, že si mladý dospělý požádá o zaopatřovací příspěvek opakující se a tento příspěvek mu bude přiznán a vyplácen, nemůže již nadále pobírat příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

zákoníku rozhodnutím soudu (rozsudkem), tzv. „svěřenectví“. O svěřeni dítěte do osobní péče jiné osoby dle § 953 občanského zákoníku soud rozhoduje jen v případech, kdy lze biologickému rodiči stanovit výživné. Tato osoba nemá dítě v pěstounské péči, dítě je svěřeno do osobní péče jiné osoby na základě rozhodnutí soudu a rodiče této osobě hradí výživné. Nově od 1. 1. 2022 v případech tzv. „svěřenectví“ bude dávka příspěvek na úhradu potřeb dítěte poskytována na základě rozhodnutí soudu o svěřeni nezletilého dítěte do osobní péče jiné fyzické osoby dle § 953 občanského zákoníku, ze které bude odečteno stanovené výživné soudem. Je-li výživné stanovené soudem vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte, dávka nenáleží. To platí i je-li nezletilé dítě poživitelem důchodu z důchodového pojištění - náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jen je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi tímto příspěvkem a důchodem.

Změna výše odměny pěstouna

Výpočet výše odměny pěstouna je nově navázán na koeficient minimální mzdy v závislosti na počtu svěřených dětí, jejich zdravotním stavu a typu pěstounské péče (dlouhodobá x přechodná). Výše minimální mzdy v roce 2022 byla ve výši 16 200 Kč, v roce 2023 je výše minimální mzdy v České republice stanovena ve výši 17 300 Kč.(MPSV, 2023)

- **Dlouhodobí pěstouni - Zprostředkovaná pěstounská péče**

Odměna pěstouna navázaná na koeficient MM, MM = minimální mzda

1 dítě	1,0 x MM*
1 dítě stupeň závislosti I	1,2 x MM*
2 děti	1,5 x MM*
3 děti	2,0 x MM*
1 dítě stupeň závislosti II až IV	2,0 x MM*
Za každé další dítě	+ 0,5 x MM*
Za každé další dítě stupeň závislosti III nebo IV	+ 0,7 x MM*

Tabulka č. 9 Odměna pěstouna navázaná na koeficient MM I.

Zdroj:(MPSV, 2023)

- **Pěstouni na přechodnou dobu - Zprostředkovaná pěstounská péče**

Odměna pěstouna navázaná na koeficient MM, MM = minimální mzda

Žádné nebo 1 dítě	1,8 x MM*
1 dítě stupeň závislosti I	2,0 x MM*
1 dítě stupeň závislosti II až IV	2,2 x MM*
Za každé další dítě	+ 0,3 x MM*
Za každé další dítě stupeň závislosti III nebo IV	+ 0,5 x MM*

Tabulka č. 10 Odměna pěstouna navázaná na koeficient MM II.

Zdroj:(MPSV, 2023)

Změna výše příspěvku při pěstounské péči

Příspěvek při pěstounské péči je dávka náležící při poskytování nezprostředkované pěstounské péče (nejčastěji příbuzenská péče apod.) a výše dávky se odvíjí od násobku životního minima¹⁵ v závislosti na počtu svěřených dětí a jejich zdravotním stavu. V případě prarodičů a praprarodičů je násobek nižší. (MPSV, 2023)

V dubnu 2022 se životní minimum zvýšilo z 3 860 Kč na částku 4 250 Kč, poté se v červenci 2022 zvýšilo na částku 4 620 Kč a v lednu 2023 se zvýšilo o 5,2 % na částku 4 860 Kč, což odpovídá skutečnému nárůstu spotřebitelských cen za období od května 2022 do září 2022. (MPSV, 2022)

- **Nezprostředkovaná pěstounská péče - Příspěvek při PP navázaný na koeficient ŽM, ŽM = životní minimum jednotlivce**

	Tety, strýcové, zletilí sourozenci, osoby blízké	Prarodiče
1 dítě	2,3 x ŽM*	1,8 x ŽM*
1 dítě stupeň závislosti I	2,3 x ŽM*	1,8 x ŽM*
2 děti	2,3 x ŽM* x 2	1,8 x ŽM* x 2
3 děti	2,3 x ŽM* x 3	1,8 x ŽM* x 3
1 dítě stupeň závislosti II až IV	5,5 x ŽM*	5,5 x ŽM*
Za každé další dítě	+ 2,3 x ŽM*	+ 1,8 x ŽM*
Za každé další dítě stupeň závislosti II, III nebo IV	+ 5,5 x ŽM*	+ 5,5 x ŽM*

Tabulka č. 11 Nezprostředkovaná PP - Příspěvek při PP navázaný na koeficient ŽM

Zdroj: (MPSV, 2023)

¹⁵ Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Životní minimum je upraveno zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění. Vláda je zmocněna zvyšovat částky životního minima od 1. ledna podle skutečného vývoje spotřebitelských cen, pokud nárůst nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby ve stanoveném rozhodném období činí alespoň 5 %. Částky životního minima může vláda za mimořádných okolností zvýšit také mimo termín pravidelné valorizace. **Je zadán neplatný pramen.**

Změna výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte činí za kalendářní měsíc:

Věk dítěte	Do 31.12.2017	Od 1.1.2018	Od 1.1.2022
0-6 let	4 500 Kč	4 950 Kč	6 290 Kč
6-12 let	5 550 Kč	6 105 Kč	7 750 Kč
12-18 let	6 350 Kč	6 985 Kč	8 870 Kč
18-26 let	6600 Kč	7 260 Kč	9 220 Kč

Tabulka č. 12 Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte I.

Zdroj:(MPSV, 2022)

Jde-li o dítě, které je podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, činí příspěvek na úhradu potřeb dítěte:

Věk dítěte	stupeň závislosti I lehká závislost	stupeň závislosti II středně těžká závislost	stupeň závislosti III těžká závislost	stupeň závislosti IV úplná závislost
Do 6 let	6 500 Kč	7 750 Kč	8 240 Kč	8 940 Kč
6 - 12 let	7 895 Kč	9 500 Kč	10 130 Kč	10 970 Kč
12 - 18 let	9 010 Kč	10 900 Kč	11 595 Kč	12 155 Kč
18 - 26 let	9 430 Kč	11 315 Kč	12 015 Kč	12 575 Kč

Tabulka č. 13 Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte II.

Zdroj:(MPSV, 2022)

4.4.3 Komparace počtu žadatelů o pěstounskou péči, pěstounů a dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče

Rok	Počet podaných žádostí o zprostředkování PP	Počet podaných žádostí o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat PP na přechodnou dobu	Počet osob, které mají alespoň jedno dítě do PP nebo osobní péče poručníka	Počet osob, které mají alespoň jedno dítě do PP na přechodnou dobu	Počet dětí v PP nebo osobní péči poručníka	Počet dětí v PP na přechodnou dobu	Počet dětí umístěných v náhradní péči zařízení pro péči o děti
2015	407	395	13 772	654	13 456	543	6 836
2016	382	204	14 332	799	13 935	540	6 593
2017	379	172	14 721	900	14 394	605	6 677
2018	417	146	14 873	792	14 741	528	6 527
2019	389	115	15 020	825	15 067	591	6 799
2020	315	121	15 179	732	15 401	504	6 436
2021	380	120	15 314	735	15 587	538	6 183
2022	367	221	15 353	777	15 496	535	6 204

Tabulka č. 14 Počet žadatelů o PP, pěstounů a dětí umístěných do PP nebo ústavní péče

Zdroj:(MPSV, 2023) Počet je vždy uváděn celkem k 31. 12. sledovaného roku

5 SHRNUÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

V každé zemi je uspořádání náhradní rodinné péče odlišné. Systém náhradní péče o dítě navazuje, dle Nováka a kol. (Novák, a další, 2015), na právní kulturu dané země, vývoj sociálního státu, kulturu sociálních služeb, rezortní dělení, demografický vývoj společnosti atd. V tomto specifickém rámci si každá země utváří vlastní přístup k náhradní péči. To se ale nevyklučuje s tím, že se systémy jednotlivých zemí navzájem inspirují a přebírají od sebe navzájem metody, argumenty či prvky péče. Vlády evropských zemí (Novák, a další, 2015) kladou důraz hlavně na dlouhodobé zajištění stabilního prostředí a stabilních vztahů, v nichž se může dítě rozvíjet. Díky tomu se v rámci jednotlivých systémů vyvíjí jak preventivní práce s biologickými rodiči, tak i podpora stability prostředí v pěstounské rodině, vznikají nová schémata péče, v nichž se kombinují rezidenční služby s náhradní rodinnou péčí, a podporuje se náhradní rodinná péče poskytovaná příbuznými dítěte.

5.1 Podobné a rozdílné znaky v oblasti formy pěstounské péče

Srovnání České republiky a Slovenska v oblasti formy pěstounské péče je pro nás mimořádně zajímavé, protože systém péče o ohrožené děti vychází ze stejných právních norem, tradic i společenského přístupu. Po rozdělení Československa na dvě samostatné republiky v roce 1992 zůstaly v obou zemích zachované stejné zákony, které upravovaly péči o ohrožené děti, ale s postupnými novelami přicházely změny.

V následujících letech se ale každý stát vydal jiným směrem. Zatímco v České republice zůstaly zachovány dětské domovy, Slovensko se vydalo cestou transformace systémů, kdy začalo směřovat ohrožené děti primárně do náhradních rodin. (8000důvodů, 2022)

Hned v prvních letech po rozdělení federace došlo na Slovensku ke dvěma důležitým změnám. Za prvé byl systém péče o ohrožené děti sjednocen pod Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny a za druhé bylo vydefinováno profesionální rodičovství (8000důvodů, 2022). V roce 1995 tak začaly vznikat tzv. profesionální rodiny. Ty jsou formou dětských domovů, tedy ústavní péče, a jejich fungování spočívá ve vyškolených zaměstnancích, kteří jako profesionální rodiče zabezpečují stálou péči ve svých domácnostech, nikoliv však jako pěstouni. Tato forma se dá přirovnat k českému

pěstounství na přechodnou dobu, které trvá nejdéle rok¹⁶ nebo lotyšskému systému specializovaných pěstounských rodin.

Zcela zásadní změnou slovenského legislativního systému náhradní rodinné péče bylo rozhodnutí vytvořit do konce roku 2006 takové podmínky, aby byly všechny děti do věku jednoho roku umístěny výhradně do náhradních rodin. A věková hranice se v následujících letech postupně zvyšovala. Aktuálně je věková hranice 6 let.(8000důvodů, 2022)

Nejpřirozenější forma náhradní rodiny v České republice a na Slovensku je osvojení. Osvojení je laické veřejnosti známé spíše jako adopce. Podstatný rozdíl této formy od ostatních je vztah, který vzniká mezi osvojitelem a osvojencem. Osvojitel je v tomto případě považován za rodiče, má plnou rodičovskou odpovědnost a dítěti zanikají vztahy k původní rodině. Nenáleží mu ale žádné zvláštní dávky, jako je tomu u pěstounské péče. Stejně funguje tento systém na Slovensku, jen s výjimkou délky tzv. předadopční péče, která je nutná před samotným osvojením. V Česku trvá tři měsíce, Slovensko pak stanovilo délku této přípravy na devět měsíců.(Vaňková, 2022) V Lotyšsku je oproti České republice a Slovensku poskytována i dávka osobě, která adoptovala a vychovává dítě, které bylo před osvojením v mimorodinné péči a je mladší 18 let.

Mezi další formy NRP v České republice, na Slovensku i Lotyšsku patří opatrovnictví, které se využívá zejména z důvodu úmrtí rodičů dítěte, zbavení jejich odpovědnosti nebo při nezletilosti rodiče.

Ve všech třech zemích je náhradní rodinnou péčí i pěstounství. V České republice odlišujeme pěstounskou péči dle původních vazeb a vztahů dítěte k pečující osobě.

Zprostředkovaná pěstounská péče znamená, že je dítěti vybrána nejvhodnější pečující osoba tzv. zprostředkováním, které provádí krajský úřad. Dítě k této osobě nemá žádné příbuzenské či jiné blízké vztahy. Zprostředkovaný pěstoun před svým zařazením do evidence osob vhodných stát se pěstouny prošel odbornou přípravou a odborným posouzením krajského úřadu. O samotném svěřením dítěte do pěstounské péče takové osoby

¹⁶ Profesionální rodič není ekvivalentem českého pěstouna. Do jisté míry se mu přechodné pěstounství podobá. Hlavní rozdíl je v tom, že profesionální rodiče jsou zaměstnanci dětských domovů a profesionální rodina je organizačně součástí dětského domova. Je-li profesionálním rodičem jednatel, může pečovat o 1-3 děti. Jsou-li profesionálními rodiči manželé, poskytují péči 2-6 dětem.

Profesionální rodiče pobírají mzdu, pěstouni pobírají dávky pěstounské péče a místo podpory dětského domova je má podporovat doprovázející organizace, se kterou musí mít uzavřenou dohodu.

Velkým rozdílem je také to, že u přechodného pěstouna existuje zákonný limit délky pobytu dítěte. Jinak řečeno, pokud se do zákonem dané doby nepodaří situaci dítěte vyřešit a dítě se nebude vracet do své původní rodiny a současně se nenajdou dlouhodobí pěstouni, může být umístěno do ústavní péče.

Na Slovensku takový zákonný limit neexistuje.

pak rozhoduje na její návrh soud. Nezprostředkovaná pěstounská péče nastává, když o dítě pečuje v rámci krizové situace v rodině osoba příbuzná či dítěti jinak blízká a známá. Tato osoba neprochází předchozí přípravou a posouzením krajského úřadu, o její vhodnosti pro péči o dané dítě rozhoduje soud.(MPSV, 2023)

Na oba typy dlouhodobých pěstounů je následně nahlíženo stejně, mají stejná práva a stejné povinnosti, stejné postavení vůči dítěti apod. Rozdíl však nastává v oblasti státní finanční podpory této péče. Zprostředkovaní pěstouni mají nárok na dávku „odměna pěstouna“ a nezprostředkovaným pěstounům náleží dávka „příspěvek při pěstounské péči“, kdy se přihlíží též k případné vyživovací povinnosti takového pěstouna.(MPSV, 2023)

Soud také může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zákona o SPOD vedeny v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.(MPSV, 2023)

V Lotyšsku se setkáváme se dvěma typy specializovaných pěstounských rodin. Jsou jimi krizová pěstounská rodina a pěstounská rodina pro dítě se zdravotním postižením.

Krizová pěstounská rodina je pěstounská rodina, která má alespoň tříletou praxi v péči o děti umístěné v pěstounské rodině a která přijme dítě odloučené od rodiny, poručníka nebo pěstounské rodiny kdykoliv během dne. Pěstounská rodina pro dítě se zdravotním postižením je pěstounská rodina pro dítě se zdravotním postižením, kterému byl vydán posudek o potřebě zvláštní péče z důvodu těžkého funkčního postižení, pěstounská rodina, ve které má alespoň jeden z manželů alespoň 12 měsíců osobní nebo profesní zkušenosti s prací s dětmi se zdravotním postižením těžkými funkčními poruchami.(Lotyšsko, 2018)

Dítě je umístěno do krizové pěstounské rodiny nebo do specializované pěstounské rodiny na dobu, než se dítě může vrátit do své rodiny, nebo není-li to možné, do zařízení nebo osvojení dítěte. Při rozhodování o umístění dítěte do pěstounské rodiny nebo do specializované pěstounské rodiny stanoví soud dobu, po kterou tam může být dítě umístěno. V zájmu dítěte může soud novým rozhodnutím prodloužit dobu péče o dítě v pěstounské rodině nebo ve specializované pěstounské rodině. Dítě je umístěno do krizové pěstounské rodiny na dobu až 30 dnů. Je-li to v zájmu dítěte, může soud prodloužit dobu pobytu dítěte v krizové pěstounské rodině, nejdéle však na 12 měsíců.(Lotyšsko, 2018)

Pro ilustraci uvádíme indikační příklad dětí s drobným poškozením CNS od Langmeiera a Matějčka(Langmeier, a další, 2011). V dětské populaci je jich 2 až 3 %, mají průměrné

nebo lehce podprůměrné nadání, avšak jejich chování se vyznačuje řadou zvláštností, které stěžují jejich výchovu a školní uplatnění. Tělesně bývají neobratné, přitom však neklidné, nadměrně živé, těkavé s výkyvy nálad i výkonnosti, prudké či zbrklé v reakcích, mívají drobné poruchy vnímání, těžko se učí číst i psát. Takovýchto dětí je ve veřejné péči třikrát až pětkrát víc než v běžné populaci. Jednak se jich větší počet rodí v rodinách, které se dále nemohou starat o děti a nebo není žádoucí, aby se staraly. Někdy si dítě samo svým chováním připraví situace, že se ho rodiče musí vzdát a ono tak přijde do nápravného ústavu. Přitom však zkušenosti dle Lagmeiera a Matějčka (Langmeier, a další, 2011) ukazují, že takový osud dítěte není nevyhnutelný. Naopak při individuální péči zaměřené k vyrovnávání a tlumení jeho zvláštností, může takové dítě ve škole pracovat přijatelně a později se sociálně zařadit zcela normálně. Samo je šťastné a pro společnost je přínosné. Mluvíme zde ale o indikaci pro umístění v pěstounské rodině zvláště vybrané, poučené a odborně vedené. (Langmeier, a další, 2011)

Mimo zmíněné formy náhradní rodinné péče funguje také péče ústavní. Ta je ve všech třech zemích až druhotnou volbou náhradní péče, pokud není možné dítě umístit do náhradní rodiny. Slovenská republika je však v ústavní péči poněkud napřed, a to zejména díky poměrně modernímu institutu výchovy v profesionální rodině. Na Slovensku je navíc zakázána ústavní péče u dětí do šesti let, zatímco v České republice fungují dětské domovy pro děti do 3 let a v Lotyšsku zase ústavy dlouhodobé sociální péče a sociální rehabilitace. To by se však podle návrhu novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (MPSV, 2023), v České republice mělo změnit, a děti do tří let věku poté nebudou umísťovány do ústavní péče, ale výhradně do náhradního rodinného prostředí či komunitního prostředí rodinného typu.

5.2 Podobné a rozdílné znaky v oblasti nároku na dávky pěstounské péče a finanční podpory pěstounské péče

Dávkami rozumíme majetkové převody ve prospěch jiného. Dávky rozeznáváme věcné a peněžité. (Tomeš, 2010) V České republice a na Slovensku jsou státem poskytovány pouze dávky peněžité. V Lotyšsku u dávek příspěvek pěstounské rodině na nezaopatřené dítě a příspěvek pěstounské rodině na nákup oděvů a bytového zařízení může obec vydat oblečení, obuv a další věci potřebné pro dítě.

Rozhodnutí poskytnout dávku věcnou nebo peněžitou závisí na sledovaném účelu. Obecně ale platí, že poskytnutí peněžité dávky je levnější než poskytnutí dávky věcné. Věcné

dávky totiž vyžadují vytvoření složitějších institucionálních podmínek. Věcné dávky ale lépe cílí na potřebu žadatele, protože omezují svobodu v jeho rozhodování. Žadatel se může rozhodnout, zda dávku chce nebo ne. U peněžité dávky má žadatel svobodu rozhodování, na co použije přijaté peníze. Věcné plnění tak lépe plní účel, pro nějž byla dávka určena. (Tomeš, 2010)

Lotyšsko je také zajímavé z pohledu vyplácení dávek pěstounské péče. V České a Slovenské republice vyplácí dávky úřad práce, v Lotyšsku naopak místně příslušný obecní úřad nebo centrum podpory.

Dávky jsou v České republice, na Slovensku i v Lotyšsku vypláceny jednorázově nebo opakovaně, a to v závislosti na typu dávky. Jednorázové jsou dávky vyplacené najednou. Dle Tomeše (Tomeš, 2010) to však neznamena, že se nemohou opakovat, jsou-li znovu splněny podmínky pro jejich poskytnutí. Těmito dávkami jsou v České republice příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla a v Lotyšsku jednorázová náhrada nákladů na uspořádání bytu. Naopak zaopatřovací příspěvek jednorázový v České republice a jednorázový příspěvek v případě ukončení péče o dítě po dosažení zletilosti dítěte na Slovensku může být žadateli poskytnut pouze jednou.

Společným znakem České a Lotyšské republiky je vyplácení dávky i v době, kdy osoba nemá svěřené dítě do péče. V České republice se osobě vedené v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, vyplácí dávka odměna pěstouna a v Lotyšsku pobírá dávku odměna za plnění povinností specializované pěstounské po dobu tří kalendářních měsíců následujících po kalendářním měsíci, v němž byl pobyt dítěte v pěstounské rodině ukončen.

S touto skutečností dále souvisí i nárok na dávku z pohledu příjemce dávky. V České republice a na Slovensku rozlišujeme dva typy příjemců. Oprávněnou osobou pro příjem dávky může být buď dítě svěřené do péče, nebo osoba o toto dítě pečující. V Lotyšsku je příjemce dávky vždy osoba pečující. U dávek příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla v České republice a jednorázová náhrada nákladů na uspořádání bytu v Lotyšsku je příjemcem osoba pečující. A u zaopatřovacího příspěvku jednorázového v České republice a jednorázového příspěvku v případě ukončení péče o dítě po dosažení zletilosti dítěte na Slovensku je příjemcem dávky dítě svěřené do pěstounské péče.

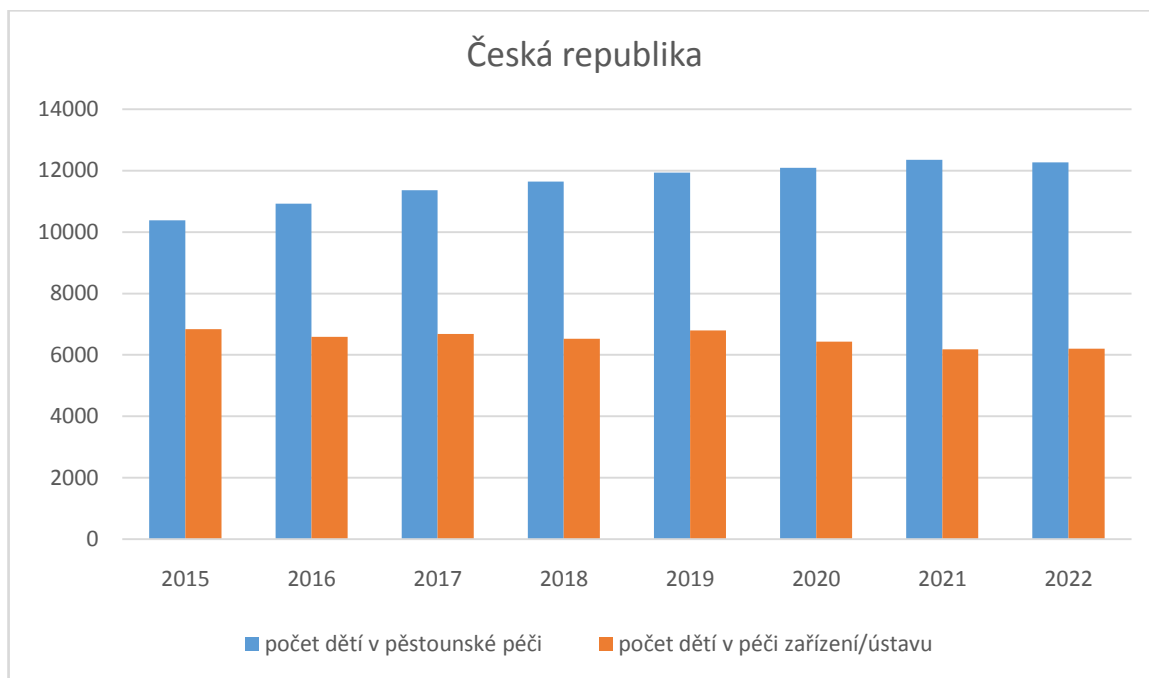
Při porovnávání výše dávky se nyní zaměříme na výši dávek pěstounské péče v návaznosti na nominální a reálnou hodnotu dávky. Opakující se peněžité dávky se poskytují ve stále stejné nominální výši. Tato výše se může pravidelně nebo nepravidelně zvyšovat podle růstu cen, tak aby se udržela reálná hodnota peněžité dávky. Toto navýšení směřující k zachování reálné hodnoty dávky nazýváme indexací. Proces zvyšování reálné hodnoty peněžité dávky nazýváme valorizací. Dávky je možno pravidelně nebo nepravidelně valorizovat, tedy zhodnocovat, podle různých kritérií, jako například podle růstu minimální a průměrné mzdy.(Tomeš, 2010)

Definujeme-li záchranou síť jako soubor legislativních norem, které vymezují různá opatření, jimiž stát garantuje všem svým občanům minimální úroveň pomoci v případě, že se ocitnou v závažných, státem uznaných situacích(Duková, 2013), je důležité, aby tato pomoc byla dostatečně pružná. Jsou-li tedy dávky pěstounské péče vázány na výši minimální mzdy či výši životního minima, je i pomoc a podpora státu pěstounským rodinám flexibilnější.

Provázanost minimální mzdy a životního minima v dávkách pěstounské péče obsahuje Česká republika, a to u dávek odměna pěstouna a příspěvek při pěstounské péči. V Lotyšsku sledujeme provázanost průměrné mzdy u dávky odškodnění za péči o osvojené dítě, která je poskytována osobě pečující o dítě, jenž má v plánu si osvojit. Na Slovensku jsou naopak všechny dávky pěstounské péče pevně dané a jejich výši životní minimum, minimální ani průměrná mzda v zemi neovlivňuje, musí se tedy valorizovat vždy novelizací zákona nebo nařízením vlády.

Zajímavostí lotyšské legislativy pěstounských dávek je poskytování dávky osobě, která adoptovala a vychovává dítě, které bylo před osvojením v péči opatrovníka nebo pěstounské péči. Je to dávka při adopci dítěte a vyplácí se v měsíční periodě do 18 let dítěte. Česká ani Slovenská republika při adopci dítěte žádné pěstounské dávky neposkytuje.

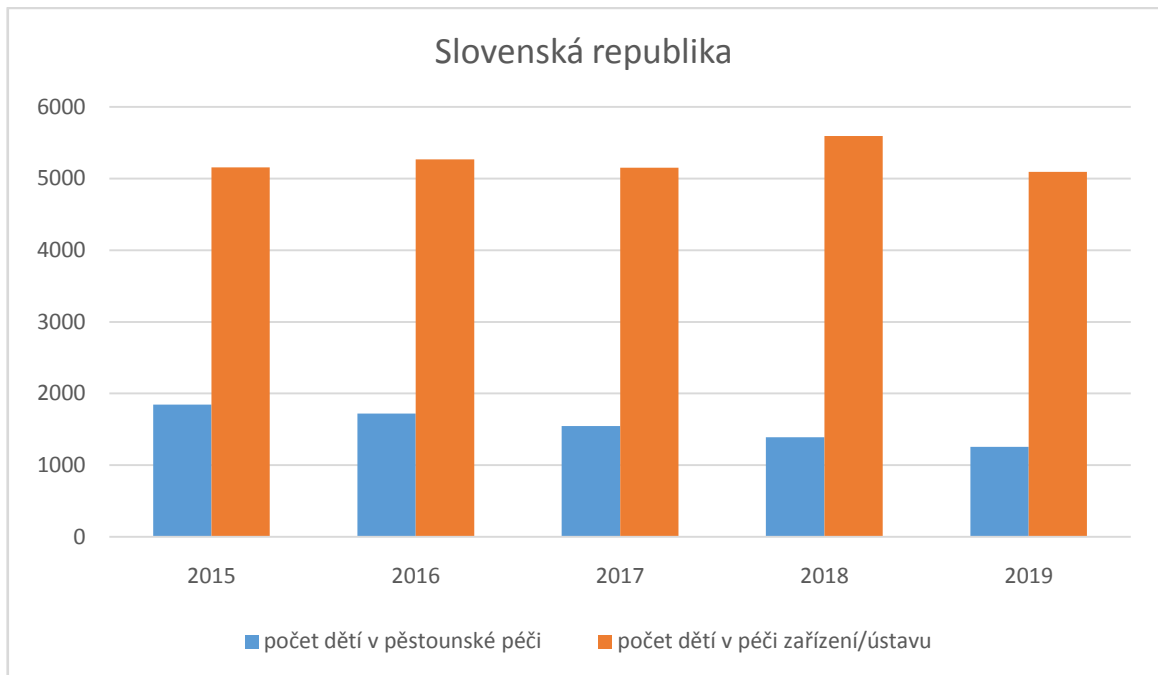
5.3 Porovnání počtu dětí v pěstounské péči v jednotlivých zemích

Graf č. 1 Počet a dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče I.

Zdroj:(MPSV, 2023)

V České republice můžeme sledovat postupný nárůst dětí svěřených do pěstounské péče a pomalý pokles dětí v ústavním zařízení. Nárůst dětí svěřených do pěstounské péče je o 18 %, tedy o 1 888 dětí. Počet dětí v ústavní péči je nižší o necelých 10 %, tedy o 632 dětí.

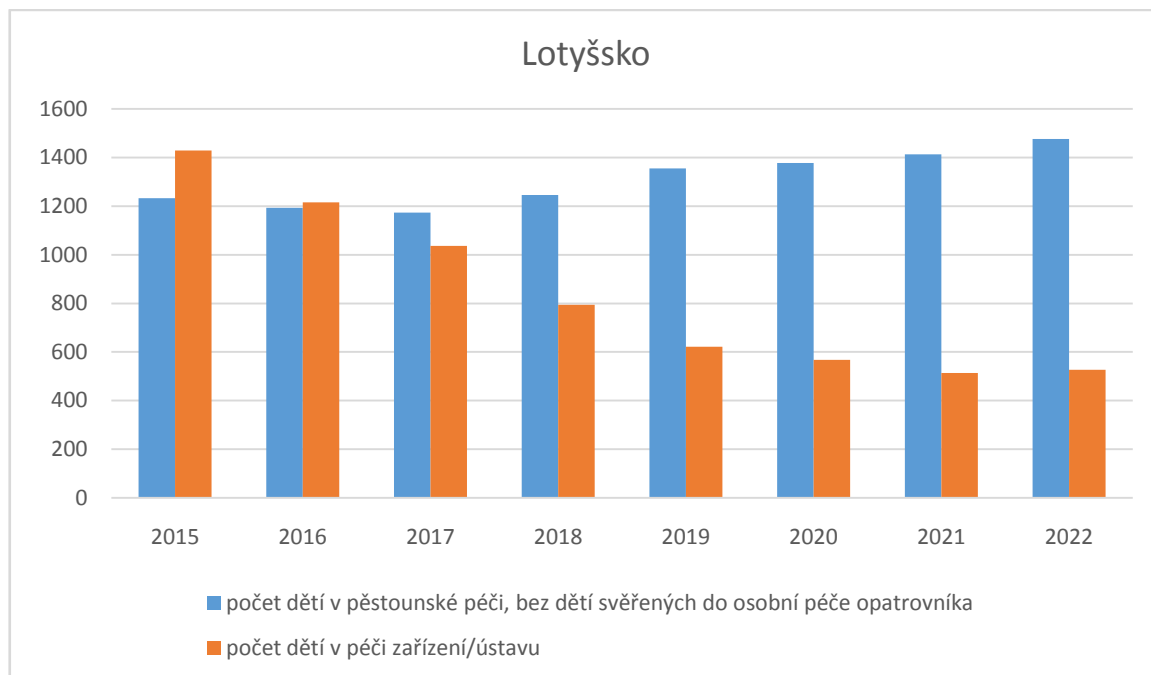

Graf č. 2 Počet a dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče II.

Zdroj: UPSRV(UPSRV, 2020)

Komparací let 2015 - 2019 sledujeme výrazný pokles dětí umístěných do pěstounské péče (- 591 dětí, což představuje pokles o 32 %). Méně dětí bylo umístěno i do péče ústavního zařízení, celkem o 63 dětí, tedy o 1,2 %.

Tento jev můžeme částečně vysvětlit menším počtem dětí umístěných mimo vlastní rodinu. Tento pokles byl ve sledovaném období celkem o 271 dětí. A vyšším počtem dětí umístěných do center pro děti a rodinu, celkem o 477 dětí.(UPSRV, 2020)

Graf č. 3 Počet a děti umístěných do pěstounské nebo ústavní péče III.

Zdroj: Ústřední statistický úřad, Lotyšsko(Lotyšsko, 2023)

V Lotyšsku stoupl počet dětí svěřených do pěstounské péče v letech 2015–2022 o 20 %, to znamená o 244 dětí. Naopak klesá počet dětí umístěných do ústavní péče. Za sledované období klesl o neuvěřitelných 63 %.

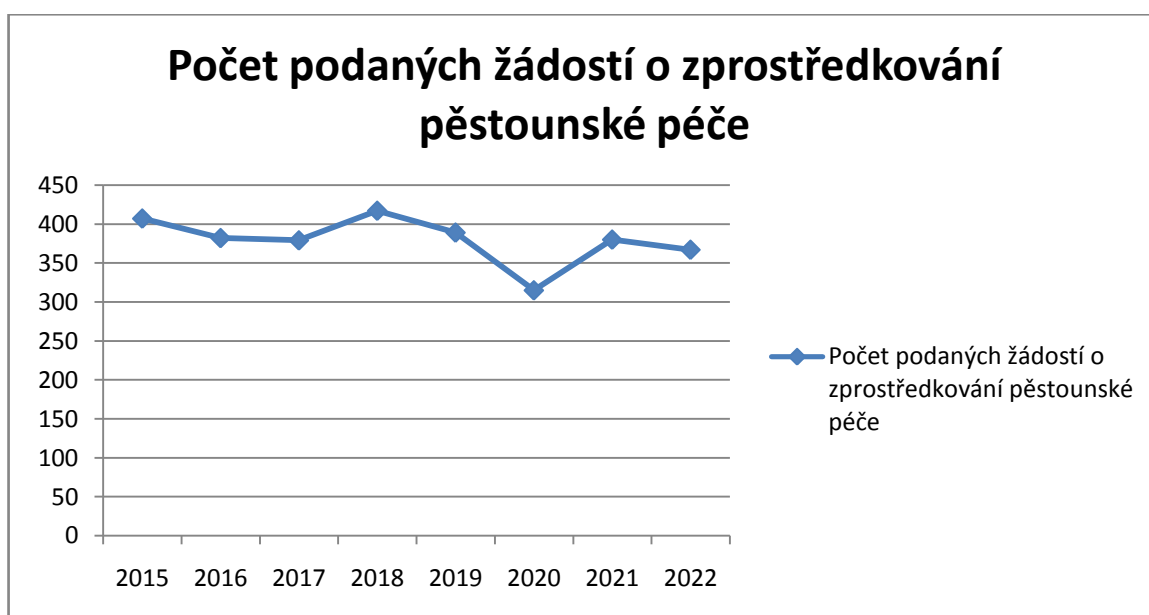
Na tento nárůst zájmu a pěstounskou péči může mít i systém podpory pěstounské péče v Lotyšsku. Systém podpory je totiž založen na podpoře pěstounských rodin přímo obcí, ve které rodina trvale žije a bydlí.

Jako příklad uvádíme podporu pěstounských rodin v obci Liepāja(Liepaja, 2023). Podpora obce od 1. ledna 2019 zde obsahuje příspěvek na výživné na dítě 300 eur měsíčně na každé dítě svěřené do pěstounské péče, na nákup oblečení a obuvi pro dítě – až 220 eur ročně, na nákup měkkého vybavení – až 80 eur ročně. Děti v pěstounských rodinách mohou také získat příspěvek na nákup individuálních učebních pomůcek, jejichž výše činí až 100 eur ročně na každé dítě studující na instituci všeobecného vzdělávání nebo odborného vzdělávání. Příspěvek na zlepšení zdraví dítěte je až 100 eur ročně. Pěstounské rodiny, které jsou deklarovány a skutečně žijí v Liepāji, a v jejichž péči jsou děti umístěné k soudu v Liepāja v péči nejméně tři roky během posledních pěti let, mohou rovněž získat příspěvek na zlepšení životních podmínek ve výši až 1500 eur. Tento příspěvek se poskytuje jednou za pět let na nákup opravárenských materiálů a předmětů pro domácnost. Obec vyplácí rodinám deklarováním v Liepaja příplatek ve výši 150 eur

měsíčně za plnění povinností pěstounské rodiny kromě podpory vyplácené státem. Pěstounské rodiny mohou dále získat zdravotní pojištění, pokud byly děti umístěny do rodiny po dobu nejméně šesti měsíců během posledního roku rozhodnutím soudu v Liepaja a rodiče nemají jinou zdravotní pojistku. Pěstounské rodiny a děti umístěné v pěstounské péči mají možnost získat i program sociální podpory, který zahrnuje odborné poradenství jak pro rodinu, tak pro dítě, pomoc při setkáních s biologickými rodiči dítěte a služby podpůrné skupiny. Pěstounská rodina má také možnost využít odlehčovací službu ve zvláštních životních situacích, během níž bude dítěti umístěnému do pěstounské péče zajištěno ubytování, stravování a dozor v prostorách poskytovatele služeb, čímž budou pěstouni až 10 dní ročně osvobozeni od výkonu pečovatelských povinností.

5.4 Porovnání počtu žadatelů o pěstounskou péči, pěstounů a dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče v České republice v závislosti na novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, platné k 1. 1. 2018 a novelizaci platné k 1. 1. 2022

5.4.1 Počet podaných žádostí o zprostředkování pěstounské péče a počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče nebo osobní péče poručníka – celkem k 31. 12. sledovaného roku

Graf č. 4 Počet podaných žádostí o zprostředkování pěstounské péče

Zdroj:(MPSV, 2023)

Počet podaných žádostí o zprostředkování od roku 2015 klesá. Nárůst podaných žádostí můžeme sledovat v roce 2018, tedy v roce, kdy vstoupila v platnost novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí a byla tak navýšena odměna dlouhodobým pěstounům. Nárůst žádostí byl o 10 %. Následující roky ale opět počet žádostí klesal - v roce 2020 dokonce až o 24 % oproti roku 2018. V roce 2021 můžeme sledovat mírný nárůst počtu podaných žádostí o zprostředkování pěstounské péče, ale stále je o 10 % nižší než v roce 2015. V roce 2022, kdy byl zákon o sociálně-právní ochraně dětí znovu novelizován, sledujeme opět slabý pokles podaných žádostí o zprostředkování pěstounské péče.

Graf č. 5 Počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do PP nebo osobní péče poručníka

Zdroj:(MPSV, 2023)

Dle ročních výkazů MPSV o ochraně dětí (4) v Česku do roku 2015 stále přibývá pěstounů, kteří se dlouhodobě starají o opuštěné či ohrožené děti. Alespoň o jedno dítě pečovalo na konci roku 2015 přesně 13772 lidí, kteří mají nárok na dávky pěstounské péče. Za sedm let se v roce 2022 jejich počet zvedl téměř o 13 procent.

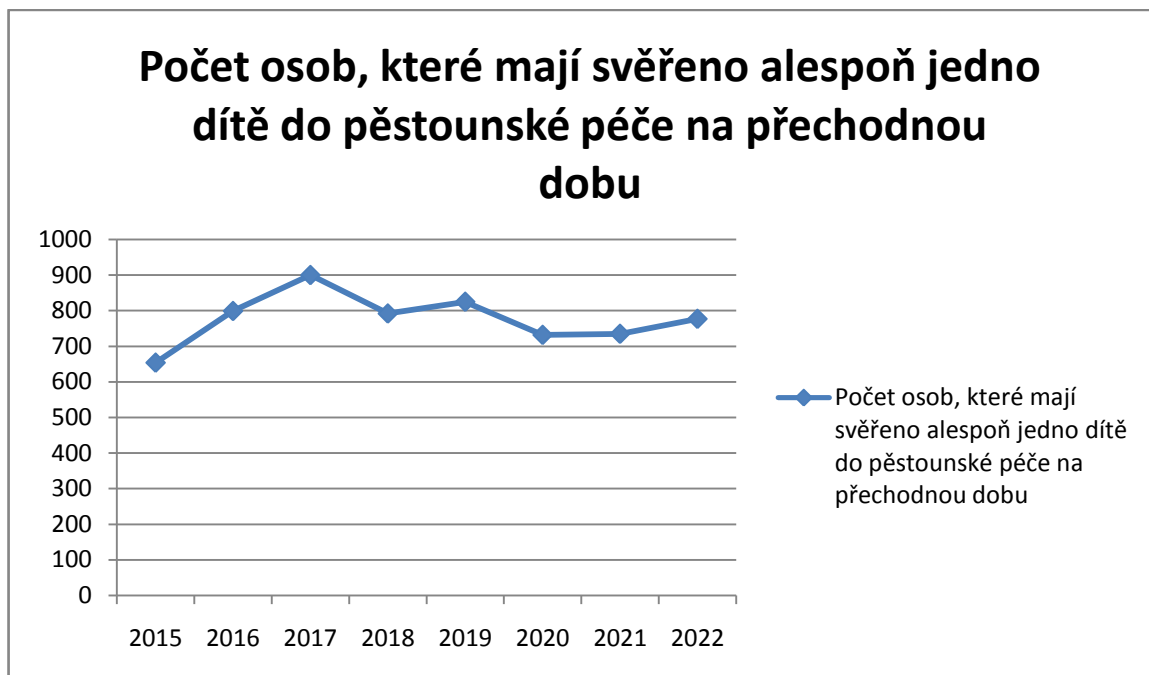
Podíváme-li se ale na data MPSV podrobněji, vidíme, že počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do PP nebo OPP se v letech 2015 až 2017 zvýšil o 7 %, rok po první novelizaci pouze o 1 % a v následujících letech o 2 %. Po novelizaci v 2022 se zvýšil počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče nebo osobní péče poručníka, oproti předcházejícímu roku jen o 0,3 %.

5.4.2 Počet podaných žádostí o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu a počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu – celkem k 31. 12. sledovaného roku

Graf č. 6 Počet podaných žádostí o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat PP na přechodnou dobu

Zdroj:(MPSV, 2023)

Graf č. 7 Počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do PP na přechodnou dobu

Zdroj:(MPSV, 2023)

Počet podaných žádostí o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, až do roku 2021 stále klesal, celkový pokles byl za období od roku 2015 do roku 2021 69 %. Minimální nárůst o 6 žádostí můžeme vidět v roce 2020. V roce 2022 sledujeme opět nárůst žádostí oproti předchozímu období, a to dokonce o 84 %.

Počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu, v celém sledovaném období stoupl o 19 %, ale celkový trend nárůstu pěstounů na přechodnou dobu z let 2015-2017 v letech následujících po první novelizaci zákona č.355/1999 Sb. propadá. Vidíme zde propad o 12 % v roce 2018, kdy novelizace vstoupila v platnost, i další pokles v roce 2020. Rozdíl v počtu pěstounů na přechodnou dobu z roku 2017 a 2020 činí celkem 12 %, což je 168 osob. V roce 2022 počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu, mírně stoupá, a to o necelých 6 %.

Tento vývoj můžeme vysvětlit tím, že přechodným pěstounům nebyla odměna pěstouna zvýšena od roku 2013, ačkoli se několikrát navyšovala minimální mzda a také v roce 2018 byla navýšena odměna dlouhodobým pěstounům.

Díky tomu a díky zrušení možnosti čerpat rodičovský příspěvek na dítě svěřené do přechodné pěstounské péče dochází k ukončování činnosti řady přechodných pěstounů a počet nových žádostí klesá. Dle MPSV(MPSV, 2020) v roce 2017 došlo k ukončení činnosti přechodných pěstounů v celkem 217 případech, přičemž nově podaných žádostí o zařazení do evidence pro přechodnou pěstounskou péči bylo v daném roce pouze 172, v roce 2018 ubylo 215 přechodných pěstounů a bylo podáno 146 žádostí o zařazení do evidence pro přechodnou pěstounskou péči.

Z tohoto důvodu byla od 1. 1. 2022 zavedena změna v odměně pěstouna a to tak, že došlo ke zvýšení odměny při péči o 1 dítě nebo pokud není aktuálně pečováno o žádné dítě, tzn. v době, kdy je přechodný pěstoun „v pohotovosti“ k převzetí dalšího dítěte nebo čerpá volno po aktuálním předání dítěte do následné péče. Další zvýšení odměny pěstouna nastalo od 1. 1. 2022 v případě, kdy osoba v evidenci přijala do pěstounské péče více dětí (nejčastěji sourozeneckou skupinu dětí) nebo dítě či děti zdravotně hendikepované, které jsou závislé na pomoci jiné osoby. (MPSV, 2020)

Navyšování odměny pro přechodné pěstouny v případě péče o zdravotně hendikepované dítě bylo zcela nesystematicky zrušeno k 1. 1. 2018. A tak tady jde, dle MPSV(MPSV, 2020), o motivační prvek a podporu náhradní rodinné péče pro děti zdravotně znevýhodněné a pro sourozenecké skupiny, které byly do přechodné pěstounské péče těžko umístitelné.

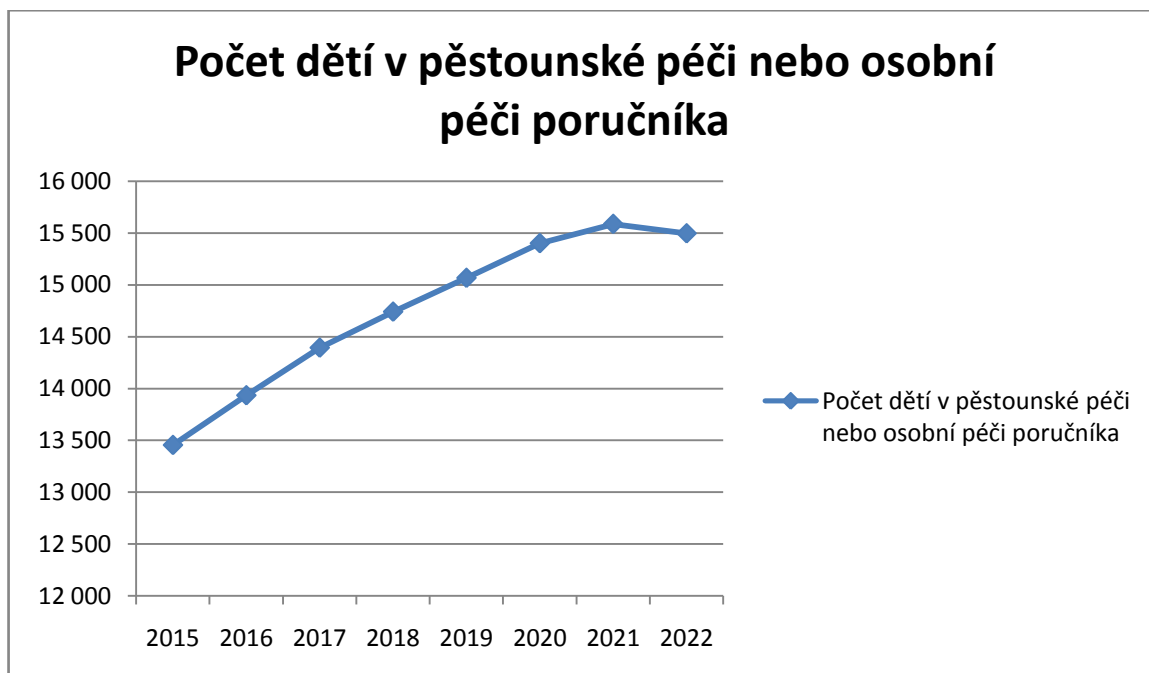
Dle navýšení počtu podaných žádostí o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, můžeme vidět, že tento motivační prvek měl velmi pozitivní efekt. K tomuto samozřejmě přispělo i navýšení příspěvku při převzetí dítěte¹⁷.

Oproti grafu č. 6 „Počet podaných žádostí o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu“ zatím nesleduje tak výrazný nárůst, a to pravděpodobně z důvodu, že změny novelizace, které ovlivnily nárůst žádostí, neměly dost času se promítnout i do počtu pěstounů v evidenci. A to hlavně z důvodu, že podání

¹⁷ Z povahy věci je přechodná pěstounská péče péčí krátkodobou, dítě u přechodných pěstounů může pobývat dle situace jen několik dní nebo naopak několik měsíců (maximálně 1 rok). Děti se k přechodným pěstounům dostávají v naprosté většině případů bez potřebného oblečení, obuvi, hraček atd. Je tedy vhodné umožnit i přechodným pěstounům čerpat příspěvek při převzetí dítěte, avšak nikoli bez omezení, jelikož ne ve všech případech bude nutné pořizovat pro přijaté dítě novou výbavu. Proto byla zvolena varianta zastropování maximální možné výše čerpání příspěvku při převzetí dítěte v období 12 měsíců po sobě jdoucích. Maximální výše je stanovena na 40 000 Kč, což odpovídá nároku na tuto dávku při svěřeni např. dvou dvoučlenných sourozeneckých skupin ve věku 12-18 let během 12 měsíců po sobě jdoucích nebo 5 dětí ve věku 0-6 let.(MPSV, 2020)

žádostí o zařazení do evidence pro přechodnou pěstounskou péči nezaručuje, že všichni žadatelé jsou pro výkon přechodné pěstounské péče vhodní.

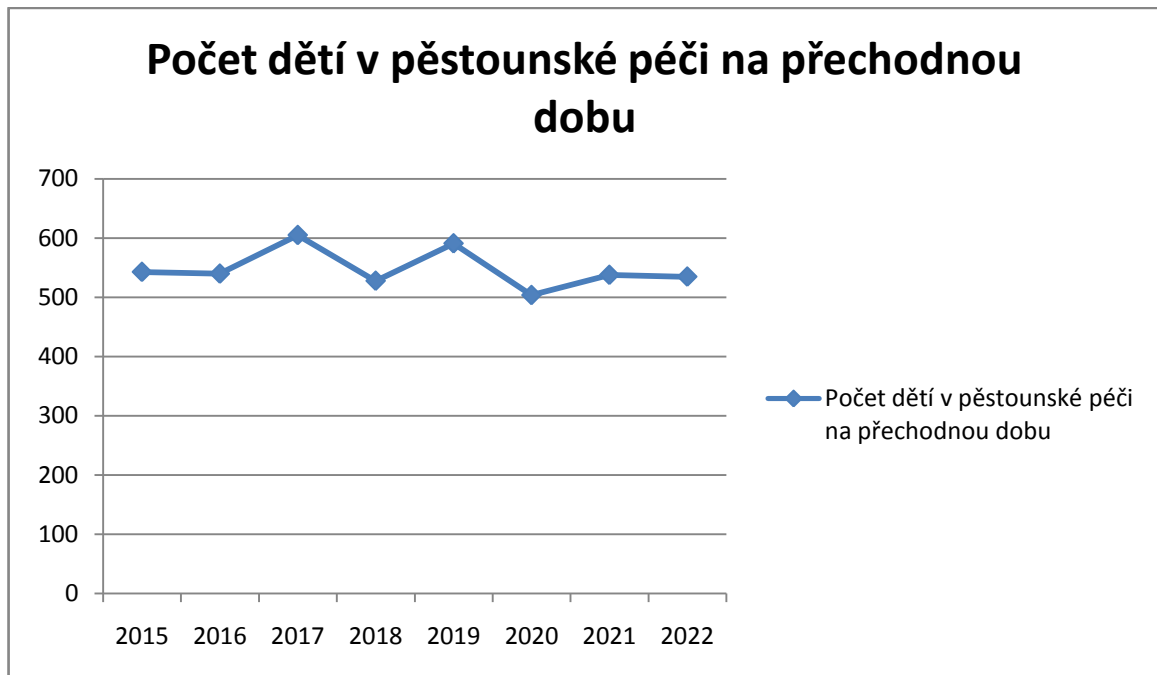
5.4.3 Počet dětí v pěstounské péči nebo osobní péči poručníka, počet dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu a počet dětí umístěných v náhradní péči zařízení pro péči - celkem k 31. 12. sledovaného roku

Graf č. 8 Počet dětí v pěstounské péči nebo osobní péči poručníka

Zdroj:(MPSV, 2023)

Na konci roku 2015 u dlouhodobých pěstounů nebo v péči poručníka pobývalo 13 456 dětí. V roce 2022 to bylo 15 496, což je o 15 % dětí více. Pro představu, v roce 2022 žilo v náhradní rodině, která splňuje podmínky pro výplatu dávek pěstounské péče, o 2040 dětí více než v roce 2015. Mohlo by se zdát, že počty dětí v náhradní rodinné péči výrazně stoupají, ale podíváme-li se na data z pohledu počtu dětí v NRP před a po novelizaci zákona č.359/1999 Sb., vidíme nárůst o 7 % tři roky před novelizací, ale tři roky po novelizaci je nárůst jen 5 %. V roce 2018, kdy vstoupila v platnost první novelizace, činí nárůst dětí v NRP s nárokem na dávky PP 2 %. V roce 2022 sledujeme dokonce pokles počtu dětí v pěstounské péči nebo osobní péči poručníka oproti roku předchozímu.

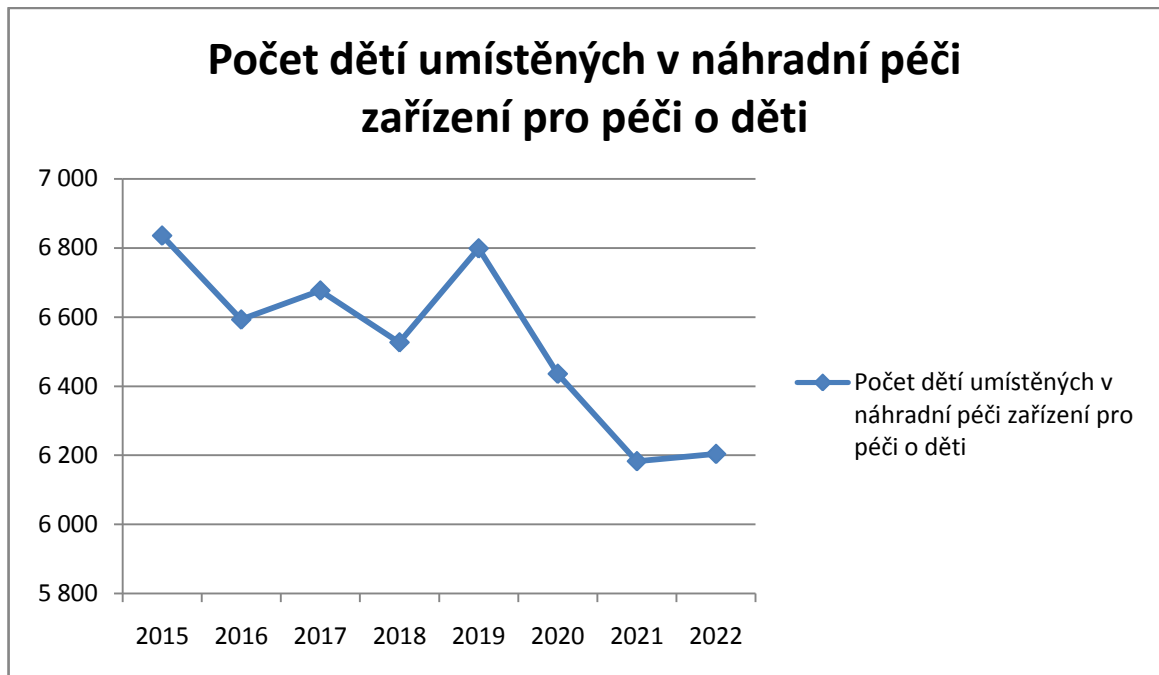

Graf č. 9 Počet dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu

Zdroj:(MPSV, 2023)

V letech 2015 až 2020 celkově počet dětí umístěných v pěstounské péči na přechodnou dobu klesá, a to o 7 %. V roce 2017 můžeme zaznamenat výraznější nárůst dětí umístěných do pěstounské péče na přechodnou dobu, a to o 11 %. To znamená, že v roce 2017 bylo v pěstounské péči na přechodnou dobu umístěno o 62 dětí více než v roce 2015, a dokonce o 65 více než v roce 2016. V roce 2018 vidíme značný pokles počtu umístěných dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu. Tento pokles činí 13 %, to znamená o 77 méně dětí umístěných v pěstounské péči na přechodnou dobu. Počet dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu je v tomto roce dokonce nižší než před novelizací. V roce 2021 začíná počet dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu stoupat. V roce 2022 stoupl o 6 % oproti roku 2020, kdy byl nejnižší počet dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu v námi sledovaném období.

Oproti grafu č. 6 „Počet podaných žádostí o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu“ zatím nesledujeme tak výrazný nárůst, a to pravděpodobně z toho důvodu, že změny novelizace, které ovlivnily nárůst žádostí, neměly dost času se promítnout i do počtu dětí umístěných v pěstounské péči na přechodnou dobu.

Graf č. 10 Počet dětí umístěných v náhradní péči zařízení pro péči o děti

Zdroj:(MPSV, 2023)

Celkový počet dětí umístěných v náhradní péči zařízení pro péči o děti v celém sledovaném období klesá, a to o necelých 10 %. Znamená to, že zde bylo v roce 2022 umístěno o 632 dětí méně než v roce 2015. Ale při bližším pohledu sledujeme kolísání hodnot. Mírný nárůst počtu dětí umístěných v náhradní péči zařízení pro péči o děti vidíme v roce 2019, tedy rok po první novelizaci, a poté i v roce 2022 - v roce, kdy vstoupila v platnost poslední novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

5.5 Komentář autora

ČR je ve středoevropském kontextu posledním státem, který umožňuje bez jakýchkoli omezení svěřovat děti předškolního věku do ústavních zařízení, a to navzdory dlouhodobě a plošně publikovaným výsledkům výzkumů o negativních účincích ústavní péče na nejmenší děti. Umístění malého dítěte do ústavní péče je mezinárodními orgány vnímáno jako forma citového zanedbávání dítěte, která je jako jedna z forem násilí na dětech v rozporu s právem dítěte na ochranu před všemi formami násilí podle čl. 19 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Nevyhnutelným trendem tedy je transformace této formy služby, jejímž hlavním cílem musí být deinstitucionalizace péče o děti předškolního věku a rozvoj alternativ péče o ně v rodinném prostředí. (MPSV, 2020)

Tato skutečnost pro nás byla impulzem k hledání námětů a inspirací ke změnám, které povedou ke zlepšení systému. Jak jsme se již zmínili v úvodu naší práce, právě takovým podnětem nám může být legislativní zakotvení pěstounské péče v jiných zemích. Při hledání nových řešení, můžeme reflektovat východiska, cesty a zkušenosti nejen druhých, ale i naše vlastní. Můžeme se tak poučit, inspirovat se a následně zavést do praxe efektivnější řešení dosavadního problému. Ale nemusíme se poučit jen my od ostatních, ale sami můžeme jít příkladem.

A takovým příkladem je dle nás právě novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, provedená zákonem č. 363/2021 Sb., účinnost od 1. ledna 2022, která obsahuje zásadní změny v oblasti dávek pěstounské péče a přináší nové dávky, které do systému dávek pěstounské péče přímo nespádají. Těmito novými dávkami jsou zaopatřovací příspěvky.

Zavedení zaopatřovacích příspěvků má, dle našeho názoru, zásadně pozitivní dopad na sociální zabezpečení mladých lidí po skončení náhradní pěstounské nebo ústavní péče. I dle MPSV (MPSV, 2022) je tak zajištěna jejich ochrana před chudobou, pokud jde o zabezpečení základních potřeb z hlediska výživy a bydlení, a budou posíleny jejich příležitosti zejména v oblasti vzdělávání, jakož i v oblasti aktivního a pozitivně směřovaného trávení volného času.

Tito mladí dospělí, jsou znevýhodnění při vstupu do samostatného života, který je po skončení pěstounské či ústavní péče po zletilosti čeká, nemají rodinu, na kterou se mohou obrátit a spolehnout a pokud chtějí dokončit studium či učební obor nebo se dále vzdělávat na vyšší odborné či vysoké škole, jsou často odkázáni na pomoc

bývalých pěstounů, ústavního zařízení a/nebo různých nadací a neziskových organizací. Tato podpora nicméně není garantována a není nijak systémově ukotvena. Dostupné výzkumy ukazují, že 71 % dětí z dětských domovů předpokládá dosažení výučního listu, celkové procento absolventů s výučním listem je 29 %. Zároveň 40% dětem z dětských domovů dosažené vzdělání nevyhovuje. Potřeba studovat po odchodu ze zařízení se vztahovala převážně k dokončení stávající školy, potřeba dalšího/navazujícího studia byla deklarována pouze u 1/10 dětí.(MPSV, 2020)

Proto vnímáme zavedení zaopatřovacích příspěvků jako zásadní krok, který má pozitivní dopad na děti, které nemohou vyrůstat ve své rodině, a vyrovnává příležitosti pro děti a mladé lidi vyrůstající v různých typech náhradní péče.

5.6 Doporučení pro praxi

Podstatným problémem ochrany dětí je povaha a forma náhradní péče. Historicky byla upřednostňována adopce a umístění v dětských zařízeních. Dnes preferujeme návrat do biologické rodiny po její sociální asanaci a náhradní profesionální pěstounskou péči. Přechod od ústavní k náhradní rodinné péči je ale složitý proces. Brání mu nedostatek kvalifikovaných pěstounů. Dle Tomeše (Tomeš, 2010) deinstitucionalizace však neznamená, že zaniknou ústavy - vždy zůstane segment neumístitelných dětí, pro které jedinou alternativou zůstane ústavní péče.

Z mnoha výzkumů vyplývá, že umístování dětí do ústavní péče ovlivňuje jejich vývoj i schopnost zapojit se v dospělosti do běžného života. Největší dopady má ústavní výchova u nejmladších dětí. Náhradní rodinná péče má bezpochyby dlouhodobě lepší výsledky. Změna ale vždy znamená zásadní výstup z komfortní zóny - úpravu procesů, zažitých pravidel, práce mnoha lidí, potřebu hledání a vzdělávání náhradních rodičů, ale hlavně změnu postojů.(8000důvodů, 2022)

V naší práci jsme se snažili porovnat tři legislativní přístupy k systému pěstounské péče a specifikovat společné a odlišné znaky v oblasti formy a finanční podpory pěstounské péče ve vybraných zemích. Dále jsme porovnávali počty pěstounů ve vybraných zemích a změnu počtu pěstounů v České republice v závislosti na novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, platné k 1. 1. 2018 a novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, platné k 1. 1. 2022. Závěrem diplomové práce je celkové srovnání, interpretace výsledků výzkumu a nyní se pokusíme najít průsečíky, které by se mohly ujmout v České republice.

Velkou inspirací by pro nás mohlo být Slovensko. Slovenská republika od roku 2001 zajišťuje péči o nejmenší děti v náhradních rodinách, nejprve se jednalo o děti do 1 roku, následně se věková hranice zvyšovala a od roku 2012 platí úplný zákaz umístování dětí do 6 let do ústavních zařízení. Zajišťování péče o děti mají na starost přímo ústavní zařízení, která zaměstnávají profesionální rodiče. V roce 2021 bylo dětem k dispozici cca 650 profesionálních rodin, které zabezpečovaly péči o více jak 700 dětí. Z hlediska vývojové psychologie a budování vazby k pečující osobě, vztahu důvěry, stability, bezpečí, je právě tento typ péče pro děti nejpřínosnější a nenahraditelný. Rozsáhlé benefity přináší rovněž dětem s handicapem, u kterých dochází v rodinné péči k takovým pozitivním posunům, jakých by v ústavním zařízení nikdy nemohly dosáhnout. Z celkového počtu dětí umístěných do profesionálních rodin jich má asi jedna třetina těžké zdravotní postižení. Profesionální rodiče mají k dispozici podpurný tým, který je jim po celou dobu oporou, aby byli schopni dětem poskytnout péči podle jejich potřeb. Profesionální rodiče prochází vstupním vzděláváním, psychologickým vyšetřením a pravidelně jednou měsíčně se společně setkávají v ústavním zařízení, které je zaměstnává. Pracovníci zařízení také navštěvují dítě přímo v profesionální rodině tak, aby byla zajištěna co možná nejrozsáhlejší podpora. Děti z profesionálních rodin odchází zpět do svých biologických rodin, do dlouhodobé pěstounské péče nebo do adopce. Přejít do nového prostředí je vždy citlivě připravován a realizován. Rodinná péče dává dětem zdravý základ, na kterém mohou stavět i v dalším životě a vztazích. A právě toto by ani v rámci té nejkvalitnější ústavní péče nebylo možno zajistit. (Novák, a další, 2015)

Podnětem ke změně nám může být i lotyšský systém forem specializovaných pěstounských rodin, kdy je podmínkou přijetí dítěte praxe náhradních rodičů. Tento systém je schopný lépe reagovat na potřeby svěřeného dítěte a snižuje riziko (UNICEF, 2021), že děti se závažnými funkčními zdravotními poruchami budou umístovány do ústavů dlouhodobé péče. Můžeme zde mluvit o určité profesionalizaci pěstounské péče.

Dokonce i Langmeier a Matějček (Langmeier, a další, 2011) uvádí, že individuální pěstounská péče je nejvhodnějším a nepostradatelným řešením v případech dětí, které nejsou vhodné pro adopci a jejichž výchova představuje určitá rizika a klade zvláštní výchovné nároky, takže není ani vhodné, aby byly vychovávány ve větším kolektivu. Jde o děti od kojeneckého až středního školního věku, jejichž hereditární základ je takový, že činí vývojovou prognózu velmi nejistou, děti s drobným poškozením CNS, závažnějším poškozením vyžadující trvalou rehabilitaci či děti s organickými nebo smyslovými

poruchami vyžadujícími dlouhodobou léčbu a nakonec i děti, které by z jakýchkoliv jiných důvodů v kolektivní výchově neúnosně strádaly.(Langmeier, a další, 2011)

Inspirací by nám měly být nejen úspěchy, ale i slepé uličky a cesty, kterými se již vydal někdo jiný. Takovým podmětem by mohla být zkušenost Slovenské republiky s rozsáhlým financováním rekonstrukcí a stěhování dětských domovů do nových prostor. Napadlo by Vás, že obnova budov dětských domovů může mít negativní dopad na celý systém péče o ohrožené děti? A přece ji slovenští odborníci zpětně hodnotí jako slepou uličku. Díky významné státní investici bylo v letech 2000 - 2005 opraveno či vyměněno zařízení mnoha ústavů a zrekonstruována řada budov. Na straně jedné se dětem zlepšila životní úroveň, ale na straně druhé se výrazně snížila ochota a motivace k dalším změnám. Veřejnost získala pocit, že se děti nemají v ústavech tak špatně a odborníkům se umístování dětí mimo domovy zdálo jako maření investice. Finanční prostředky, které byly k rekonstrukcím zařízení uvolněny, pak navíc chyběly v oblasti prevence a podpory náhradní rodinné péče. Paradoxně tedy záměr, který na první pohled působil jednoznačně pozitivně, zapříčinil zpomalení celého procesu změny.(8000důvodů, 2022)

Kromě již výše zmíněných doporučení pro praxi bychom rádi zmínili i možnost využití a rozšíření mentorství u mladých dospělých opouštějících ústavní výchovu při návratu do přirozeného sociálního prostředí. I když finanční podpora ve formě zaopatřovacích příspěvků zmírňuje nepříznivou sociální situaci, která vznikla po zániku pěstounské, poručenské nebo ústavní výchovy v důsledku zletilosti či nabytí plné svéprávnosti, právě adekvátní sociální opora poskytnutá ve správném okamžiku výrazně usnadňuje tento krizový přechod a přispívá k lepšímu sociálnímu fungování jedince.(Lazar, a další, 2020) Dle Lazara a Bláhové se mentorství, jenž poskytuje více typů sociální opory a zároveň obsahuje pedagogickou složku určenou k osobnostnímu rozvoji a růstu, jeví jako zvláště vhodná forma sociální opory pro mladé dospělé.

Největší výzvou stále zůstává změna uvažování o celé problematice a její přenos do praxe. To je ale souhrnný a komplikovaný proces, který vyžaduje trpělivost a důslednost. Na jeho konci jsou ovšem spokojené děti. A to přece stojí za to.

5.7 Omezení výzkumu

Dále je důležité zmínit limity a omezení naší diplomové práce. Kvůli omezenému rozsahu práce jsme nebyli schopni se více ponořit do komparace legislativního zakotvení pěstounské péče ve vybraných zemích např. z hlediska veřejné finanční podpory pro organizace doprovázející pěstouny při výkonu pěstounské péče na pokrytí nákladů spojených s poskytováním pomoci osobám pečujícím, osobám v evidenci nebo svěřeným dětem a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí.¹⁸

Zajímavé by bylo porovnat také stanovené požadavky na vzdělávací programy, kdy účelem vzdělávacího programu je poskytnout odborné znalosti a dovednosti, které potenciální pěstouni potřebují k efektivnímu plnění povinností při péči o dítě a jeho výchově. Mohli bychom porovnat úkoly kurikula, délku studijního programu, formu, hodnocení kvality osvojení učiva i zapojení celé rodiny do vzdělávacích programů. Dle MPSV(MPSV, 2022) , je totiž v nejlepším zájmu dítěte, kterému je zprostředkována náhradní rodinná péče, aby prostředí, do kterého přichází, bylo pozitivní a přijímající zejména nejen v osobě žadatele, ale stejně tak jeho manžela, partnera či druhu, neboť se tito současně bezprostředně podílejí na péči a výchově dítěte. Vzhledem k tomu je tedy žádoucí, aby se odborné přípravy fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny účastnil rovněž manžel, registrovaný partner či druh žadatele o zprostředkování pěstounské péče.

V naší práci jsme se z velké části zabývali dávkami pěstounské péče v jednotlivých zemích. Konkrétní dávky pěstounské péče ale nejsou jedinými dávkami, na které mají náhradní rodiče a děti jim svěřené nárok. Svěřením dítěte do náhradní rodinné péče vzniká náhradnímu rodiči a svěřenému dítěti za splnění podmínek i nárok na další dávky. V České republice jsou těmito dávkami např. peněžitá pomoc v mateřství, rodičovský příspěvek, otcovská dovolená nebo přídavek na dítě. Bylo by proto velmi zajímavé porovnat námi vybrané státy i z hlediska ostatních rodinných dávek, respektive porovnat legislativní zakotvení rodinné politiky České republiky, Slovenska a Lotyšska.

Při analýze počtu pěstounů v České republice v důsledku poslední novelizace zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, s platností od 1. 1. 2022, jsme omezeni krátkou dobou její platnosti a v tuto chvíli nejsme schopni posoudit ani odhadnout dlouhodobé následky.

¹⁸ V České republice je těmito organizacím vyplácen Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

V neposlední řadě je nutné zmínit i omezení jazykové. V případě textů v češtině, slovenštině a angličtině jsme pracovali s textem v originálním znění. V případě textů v lotyštině jsme z důvodu neznalosti tohoto jazyka překládali texty pomocí překladače google.cz. K překladu jsme se snažili přistupovat zodpovědně, s citem a vědomím, že webová služba překladače má svá omezení a limity.

ZÁVĚR

V každé společnosti a v každé době je určitý počet dětí, o které se nemohou nebo nechtějí jejich rodiče starat, nebo je z nějakého důvodu nežádoucí, aby se o ně starali. Úkolem společnosti je pak zajistit takovým dětem co nejlepší náhradní výchovnou péči, aby z nich vyrostli lidé, kteří jsou přínosem a nikoli přítěží ve společné práci a snažení. Složení skupiny dětí, které přicházejí do veřejné péče, se s postupem času mění. V té míře, jak klesala úmrtnost lidí středního věku, ubývalo i skutečných sirotků. Ani hospodářská bída, která dříve bývala významným motivem k opuštění dítěte, nepřichází dnes u nás prakticky v úvahu. Stejně tak se dalekosáhle zlepšilo právní a společenské postavení nemanželských dětí a neprovdaných matek. Oproti tomu však stoupl počet tzv. sociálních sirotků, tzn. dětí, které jednoho nebo oba rodiče mají, nežijí v hospodářské bídě, ale i tak jsou hrubě zanedbávány a vážně ohroženy v tělesném i duševním zdraví, že musí být úředním zásahem této rodičovské péče zbaveny. (Langmeier, a další, 2011)

V diplomové práci se zabýváme srovnáním legislativních systémů pěstounské péče v České republice, na Slovensku a v Lotyšsku. Využili jsme dostupných dat z české i zahraniční legislativy vybraných států a odborné literatury, abychom posoudili společné a rozdílné znaky v oblasti formy pěstounské péče, nároku dávek pěstounské péče a analyzovali jsme počet pěstounů v jednotlivých zemích a poté i počet pěstounů v České republice v návaznosti na novelizaci zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí platné k 1. 1. 2018 a novelizaci zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí platné k 1. 1. 2022.

Nehledali jsme kritéria, která by nám umožňovala stanovit hranici mezi dobrým a špatným legislativním systémem, domníváme se totiž, že takové kritérium není možné nalézt. Komparací vybraných legislativních systémů poukazujeme na podobnosti a rozdíly, které se v těchto legislativách objevují. Naším cílem bylo posoudit legislativní systémy pěstounské péče ve vybraných evropských zemích a tyto legislativy porovnat, eventuálně i navrhnout doporučení pro v praxi v České republice na základě námi získaných dat.

Celkově můžeme říci, že všechny tři námi sledované země prošly a procházejí deinstitucionalizací náhradní rodinné péče o děti. Tento proces však probíhá v každé zemi jiným způsobem a také stupeň jeho pokročilosti je s ohledem na historický vývoj v každé z nich odlišný. Obecně lze říci, že se ustupuje od péče poskytované v institucích kolektivní výchovy a péče a jednotlivé státy stále více podporují náhradní rodinnou péči. Především

pěstounskou formu náhradní rodinné péče preferují Česká republika a Lotyšsko. Slovenská republika je vydala spíše cestou profesionálního rodičovství pod záštitou dětského domova nebo krizového centra, které se stává zaměstnavatelem profesionálního rodiče.

Všechny tři námi sledované země poskytují také konkrétní dávky pěstounské péče. Sledujeme zde ale podstatné rozdíly v oblasti typu dávek, plátce a příjemce dávky a především v oblasti flexibility dávek v návaznosti na nominální a reálnou hodnotu dávky. V České a Slovenské republice jsou státem poskytovány pouze peněžité dávky pěstounské péče, dávky vyplácí úřad práce a příjemcem dávky je buď osoba pečující o dítě, nebo samo dítě umístěné v pěstounské péči. Naopak v Lotyšsku může být pěstounům poskytnuta i dávka věcná ve formě oblečení, obuvi a dalších věcí potřebných pro dítě v náhradní rodinné péči, dávky poskytuje jak stát, tak i, a to především, obecní úřad nebo centrum podpory a příjemcem dávky je vždy osoba pečující o dítě v pěstounské péči.

Dalším významným rozdílem mezi Českou republikou, Slovenskem a Lotyšskem je provázanost výše životního minima, minimální a průměrné mzdy s dávkami pěstounské péče. V České republice je výše dávek odměna pěstouna a příspěvek při pěstounské péči vázána na výši životního minima a výši minimální mzdy. V Lotyšsku sledujeme provázanost průměrné mzdy u dávky odškodnění za péči o osvojené dítě. Na Slovensku jsou naopak všechny dávky pěstounské péče pevně dané a jejich výši životní minimum, minimální ani průměrná mzda v zemi neovlivňuje, musí se tedy valorizovat vždy novelizací zákona nebo nařízením vlády.

V diplomové práci jsme dále porovnávali počet dětí svěřených do pěstounské péče v jednotlivých zemích a počet žadatelů o pěstounskou péči, pěstounů a dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče v České republice v závislosti na novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, platné k 1. 1. 2018 a novelizaci platné k 1. 1. 2022.

Počet dětí svěřených do pěstounské péče se v jednotlivých zemích výrazně liší. V České republice sledujeme postupný nárůst dětí svěřených do pěstounské péče a pomalý pokles dětí v ústavním zařízení. Na Slovensku vidíme výrazný pokles dětí umístěných do pěstounské péče i mírný pokles dětí umístěných do péče ústavního zařízení. A nakonec, v Lotyšsku razantně klesá počet dětí umístěných do ústavní péče a výrazně stoupá počet dětí svěřených do péče pěstounské.

Při sledování počtu žadatelů o pěstounskou péči, pěstounů a dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče v České republice v závislosti na novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, platné k 1. 1. 2018 a novelizaci platné k 1. 1. 2022, jsme pozorovali, jak může finanční podpora státu tyto počty ovlivnit. Nejvýraznější vliv změny finančního ohodnocení jsme viděli při poklesu zájmu nových žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu i úbytku pěstounů na přechodnou dobu stávajících, v návaznosti na novelizaci zákona platné k 1.1.2018. V roce 2022, kdy vstoupila v platnost poslední novelizace zákona č. 359/1999 Sb., a přinesla výrazné změny v dávkách pěstounské péče, sledujeme opět nárůst žádostí o zprostředkování pěstounské péče. Zda se tento zájem projeví i do počtu pěstounů a dětí jim svěřených, si ale musíme ještě počkat.

Závěrem tedy můžeme říci, že všechny tři námi sledované země mají podobné i rozdílné znaky v oblasti formy, nároku i finanční podpory pěstounské péče. V každé ze zemí, ikdyž jiným tempem, klesá počet dětí umístěných v ústavním zařízení. Každá země tak může být inspirací pro druhé a zároveň se v určitých oblastech nechat druhými inspirovat. A dle námi provedené komparace, jsme došli k závěru, že novelizace zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ovlivnily počet pěstounů v České republice.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

8000důvodů, Kolektiv autorů. 2022. 8000duvodu. *8000duvodu*. [Online] 16. 3 2022. [Citace: 17. 2 2023.] <https://www.8000duvodu.cz/blog/uspechy-a-uskali-transformace-systemu-pece-o-ohrozene-deti-na-slovensku>.

Bubleová, Věduna, Frantíková, Jana a Vyskočil, Filip. 2018. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče, 2018. ISBN 978-80-87455-30-2.

Česko. 2020. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. *zakonyprolidi.cz*. [Online] 1. duben 2020. [Citace: 25. leden 2023.] <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

Česko. 2014. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. *zakonyprolidi.cz*. [Online] 1. leden 2014. [Citace: 3. březen 2022.] <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

Duková, Ivana. 2013. *Sociální politika*. Praha : Grada, 2013. ISBN 978-80-247-8455-7.

Gjuričová, šárka a Kubička, Jiří. 2009. *Rodinná terapie*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2390-7.

Harlow, Elizabeth. 2021. Teorie připojení: vývoj, debaty a nedávné aplikace v sociální práci, sociální péči a vzdělávání. *doi.org*. [Online] 2021. [Citace: 23. 2 2023.] <https://doi.org/10.1080/02650533.2019.1700493>.

Haro Álvarez, G. a Bajo Ortega, M. . 2021. La comunicación como medio para la cohesión social en las familias tradicionales. [Online] 28. prosince 2021. [Citace: 27. březen 2023.] <https://doi.org/10.26422/aucom.2021.1002.har>.

Hart, Pavel a Hartlová, Helena. 2000. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

Hasmanová Marhánková, Jaroslava. 2013. *Aktivita jako projekt*. Praha : SLON, 2013. ISBN 9778-80-7419-152-7.

Chráška, Miroslav. 2016. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha : Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.

Katrňák, Tomáš. 2004. *Odsouzení k manuální práci.* Praha : Slon, 2004. ISBN 80-86429-29-6.

Koukolík, František. 2017. *Před úsvitem, po ránu.* Praha : Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3634-4.

Kraus, Blahoslav. 2012. *Základy sociální pedagogiky.* Praha : Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

Krejčíková, Bohumila. 2021. Vyjádření k současné situaci novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. *www.anrcr.cz.* [Online] 21. leden 2021. [Citace: 10. červenec 2022.] <https://www.anrcr.cz/wp-content/uploads/2021/01/Vyjadreni-k-novele-o-SPOD-1.pdf>.

Kubičková, Hana. 2020. Specifika příbuzenské pěstounské péče v kontextu. *Specifika příbuzenské pěstounské péče.* [Online] 15. Listopad 2020. [Citace: 10. únor 2023.] <https://doi.org/10.7441/soced.2020.08.02.06>.

Kuchařová, Věra a a kol. 2019. *Česká rodina na počátku 21.století.* Praha : SLON, 2019. ISBN 978-80-7419-275-3.

Langmeier, Josef a Matějček, Zdeněk. 2011. *Psychická deprivace v dětství.* Praha : Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

Lazar, Petr a Bláhová, Petra Anna-Marie. 2020. Využití mentorství u mladých dospělých opouštějících ústavní a ochrannou výchovu při návratu do přirozeného sociálního prostředí. *www.soced.cz.* [Online] 15. listopad 2020. [Citace: 4. leden 2023.] <https://doi.org/10.7441/soced.2020.08.02.07>. ISSN 1805-8825.

Liepaja. 2023. Podpora pěstounských rodin. *www.liepaja.lv.* [Online] 2023. [Citace: 1. duben 2023.] <https://www.liepaja.lv/audzugimenes/atbalsts-audzugimenem/>.

Lotyšsko. 2018. Pravidla pěstounské péče. *Likumi-lv.* [Online] 26. červen 2018. [Citace: 30. Březen 2023.] https://likumi-lv.translate.google/ta/id/300005?_x_tr_sl=lv&_x_tr_tl=cs&_x_tr_hl=cs&_x_tr_pto=sc.

Lotyšsko. 2019. *www.lrvk.gov.lv. Arpusgimenes aprupes sistemas efektivitate.* [Online] 17. duben 2019. [Citace: 3. duben 2023.]

<https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/arpusgimenes-aprupes-sistemas-efektivitate>.

Lotyšsko, Ústřední statistický úřad. 2023. stat.gov.lv. *Péče mimo rodinu, opatrovnické rodiny a pěstounské rodiny*. [Online] 2023. <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/soc-aizsardziba-veseliba/aizgadniba-arpusgimenes-aprupe/12449-arpusgimenes-aprupe?themeCode=AA>.

Matějček, Zdeněk. 2016. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha : Grada, 2016. ISBN 978-80-247-0870-6.

MPSV. 2023. Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky pro mladé dospělé. [Online] 1. únor 2023. [Citace: 4. duben 2023.] <https://www.mpsv.cz/web/cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky-pro-mlade-dospele>.

MPSV. 2020. Důvodová zpráva 1. *zakonyprolidi.cz*. [Online] 23. leden 2020. [Citace: 16. duben 2023.] <https://www.zakonyprolidi.cz/monitor/6684376.htm>.

MPSV. 2022. Důvodová zpráva 2. *zakonyprolidi.cz*. [Online] 15. září 2022. [Citace: 16. 4 2023.] <https://www.zakonyprolidi.cz/monitor/7427583.htm>.

MPSV. 2023. Důvodová zpráva 3. *zakonyprolidi.cz*. [Online] 3. únor 2023. [Citace: 18. duben 2023.] [zakonyprolidi.cz/monitor/7589519.htm](https://www.zakonyprolidi.cz/monitor/7589519.htm).

MPSV. 2023. Formy nahradní rodinné péče. <https://www.mpsv.cz>. [Online] 1. únor 2023. [Citace: 4. duben 2023.] <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>.

MPSV. 2023. [mps.v.cz](https://www.mpsv.cz). *Minimalní mzda*. [Online] 2023. [Citace: 15. duben 2023.] <https://www.mpsv.cz/minimalni-mzda>.

MPSV. 2023. Příspěvek při pěstounské péči. [mps.v.cz](https://www.mpsv.cz). [Online] 13. březen 2023. [Citace: 15. duben 2023.] www.uradprace.cz/web/cz/prispevek-pri-pestounske-peci1.

MPSV. 2023. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochraně dětí. [Online] 4. duben 2023. [Citace: 16. duben 2023.] <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.

MPSV. 2022. Tisková zpráva. [mps.v.cz](https://www.mpsv.cz). [Online] 14. prosinec 2022. [Citace: 15. duben 2023.]

[https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_vl%C3%A1da_14122022.pdf/ce14d7f5-4d3e-9fea-45b5-](https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_vl%C3%A1da_14122022.pdf/ce14d7f5-4d3e-9fea-45b5-19c237ed4926#:~:text=Zv%C3%BD%C5%A1en%C3%AD%20%C5%BEivotn%C3%ADho%20a%20existen%C4%8Dn%C3%ADho%20minima%20Od%20ledna%20bude,tyto%20%C4%8D%C3%A1stky%20zv%C3%BD%C)

[19c237ed4926#:~:text=Zv%C3%BD%C5%A1en%C3%AD%20%C5%BEivotn%C3%ADho%20a%20existen%C4%8Dn%C3%ADho%20minima%20Od%20ledna%20bude,tyto%20%C4%8D%C3%A1stky%20zv%C3%BD%C](https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_vl%C3%A1da_14122022.pdf/ce14d7f5-4d3e-9fea-45b5-19c237ed4926#:~:text=Zv%C3%BD%C5%A1en%C3%AD%20%C5%BEivotn%C3%ADho%20a%20existen%C4%8Dn%C3%ADho%20minima%20Od%20ledna%20bude,tyto%20%C4%8D%C3%A1stky%20zv%C3%BD%C).

MVČR. 2023. mvcr.cz. *Ministerstvo vnitra České republiky*. [Online] 2023. [Citace: 31. březen 2023.] mvcr.cz/clanek/cestovani-po-eu-schengenu.

Novák, Ondřej, a další. 2015. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče, o.s., 2015. ISBN 978-80-87455-15-9.

Slovensko. 2005. 627/2005 Z. z., o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa. *www.slov-lex.sk*. [Online] 14. prosinec 2005. [Citace: 5. leden 2023.] <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/627/>.

Tomeš, Igor. 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

UNICEF. 2021. BĒRNI LATVIJĀ 2021 / CHILDREN IN LATVIA 2021. *transmonee.org*. [Online] 2021. [Citace: 28. leden 2023.] <https://www.transmonee.org/media/631/file/Children%20in%20Latvia.pdf>.

UPSRV. 2020. Vývoj vybraných štatistických ukazovateľov 2015 - 2019. *www.upsvr.gov.sk*. [Online] 2020. www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/SSVaR/OVOZ/Priloha_c._1_-_vybrane_statisticke_udaje_aktualizacia_01_12_2020.pdf.

UPSRV. 2021. *www.upsvr.gov.sk*. *www.upsvr.gov.sk*. [Online] Chcem byť pestunom, 20. květen 2021. [Citace: 1. březen 2023.] https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina-2/rodina/rodina/nahradna-starostlivost/chcem-byt-pestunom.html?page_id=308574.

UPSRV. 2022. Zverenie-dietata. *www.upsvr.gov.sk*. [Online] 28. leden 2022. [Citace: 1. březen 2023.] https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina-2/rodina/rodina/nahradna-starostlivost/zverenie-dietata.html?page_id=308578.

Vaňková, Tereza. 2022. Náhradní péče na Slovensku je podobná té české. Sousedé kladou větší důraz na kvalitní ústavní péči. *pres.upmedia.cz*. [Online] 28. srpen 2022. [Citace: 26. leden 2023.] <https://pres.upmedia.cz/publicistika/nahradni-pece-na-slovensku-je-podobna-te-ceske-sousedek-kladou-vetsi-duraz-na-kvalitni-ustavni-peci>.

Wroczyński, Ryszard. 1968. *Sociálna pedagogika*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1968. ISBN 67-235-68.

Zaměstnanost. 2019. Komparativní analýza veřejných politik vybraných států EU v oblasti přípravy na stárnutí vč. porovnání systémů sociálního zabezpečení, pojistných a nepojistných sociálních dávek, nemocenského a důchodového pojištění a nastavení důchodového systému. <https://seniorivkrajich.mpsv.cz/>. [Online] 27. červenec 2019. [Citace: 28. září 2022.] https://seniorivkrajich.mpsv.cz/wp-content/uploads/2020/12/Priprava.na_.starnuti.pdf.

Zdravé zprávy. 2022. www.zdravezpravy.cz. *Stát ponížil pěstouny, kteří pečují o děti příbuzných*. [Online] 4. leden 2022. [Citace: 10. doben 2023.] <https://www.zdravezpravy.cz/2022/01/04/stat-ponizil-pestouny-kteri-pecuji-o-deti-pribuznych/>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod.	A podobně
CNS	Centrální nervová soustava
Č.	Číslo
Čl.	Článek
ČR	Česká republika
Kol.	Kolektiv
LRVK	Státní kontrolní úřad Lotyšské republiky
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Např.	Například
Odst.	Odstavec
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PP	Pěstounská péče
Prof.	Profesor
Sb.	Sbírky
Tj.	To je
Tzv.	Takzvaný
UPSRV	Úřad práce, sociálních věcí a rodiny

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 Seznam dávek – Česká republika, Slovensko, Lotyšsko	53
Tabulka č. 2 Seznam dávek – Česká republika	54
Tabulka č. 3 Seznam dávek – Slovenská republika	56
Tabulka č. 4 Seznam dávek – Lotyšsko	57
Tabulka č. 5 Počet dětí pěstounské péči – Česká republika	60
Tabulka č. 6 Počet dětí pěstounské péči – Slovenská republika	60
Tabulka č. 7 Počet dětí pěstounské péči – Lotyšsko	61
Tabulka č. 8 Změna výše odměny pěstouna	62
Tabulka č. 9 Odměna pěstouna navázaná na koeficient MM I.	65
Tabulka č. 10 Odměna pěstouna navázaná na koeficient MM II.	65
Tabulka č. 11 Nezprostředkovaná PP - Příspěvek při PP navázaný na koeficient ŽM	66
Tabulka č. 12 Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte I.	67
Tabulka č. 13 Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte II.	67
Tabulka č. 14 Počet žadatelů o pěstounskou péči, pěstounů a dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče	68

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 Počet a dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče I.	75
Graf č. 2 Počet a dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče II.	76
Graf č. 3 Počet a dětí umístěných do pěstounské nebo ústavní péče III.	77
Graf č. 4 Počet podaných žádostí o zprostředkování pěstounské péče	79
Graf č. 5 Počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do PP nebo osobní péče poručníka	80
Graf č. 6 Počet podaných žádostí o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat PP na přechodnou dobu	81
Graf č. 7 Počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do PP na přechodnou dobu	82
Graf č. 8 Počet dětí v pěstounské péči nebo osobní péči poručníka	84
Graf č. 9 Počet dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu	85
Graf č. 10 Počet dětí umístěných v náhradní péči zařízení pro péči o děti	86